

LEXICOGRAFIA EBRAICĂ

Primele studii lingvistice ebraice au constat din încercări de a explica derivația unor cuvinte și mai ales nume înfățișate în Biblie. Unele observații accidentale din literatura talmudică și midrașică, ca de pildă aceea a lui Reș Lakis cu privire la particula ebraică *ki*, au un caracter lexicologic. Afirmările lui Lakis au fost privite drept o regulă și au stat la baza multor interpretări biblice și decizii halahice.

În lucrarea lui Rabi Natan, *Avot* se află câteva liste de sinonime, unde între altele, pentru cuvintele *idol*, *prophet* și *bucurie* se dau câte zece sinonime. Această a făcut pe cercetători să presupună că erudiții talmudici au compilat glossare alfabetice și liste de sinonime care au fost folosite și de *meturgemanim*, interpreții aramei ai Bibliei. Totuși, nu există nici o dovadă care să confirme această presupunere.

Prima lucrare cu adevărat lexicografică din literatura ebraică a fost *Aruh*, scrisă spre sfârșitul secolului al zecelea de gaonul Zemah ben Paltoi din Pumbedita. Această lucrare, care ulterior s-a pierdut, e cunoscută datorită faptului că Natan ben Jehiel citează din cuprinsul ei. Este vorba de un dicționar al cuvintelor cu înțeles neclar din Talmud.

Cîteva decenii mai tîrziu, în anul 902, Saadia Gaon a întocmit primul dicționar al Bibliei, cunoscut sub denumirea de *Agron*. Acesta era împărțit în două: prima parte reprezenta un dicționar ebraic-arab, a doua un dicționar de rime, adică cuvinte aranjate alfabetic, potrivit ultimelor litere, în scopul de a facilita întocmirea unor texte rimate. Din acest dicționar nu a rămas decât introducerea și o fasciculă de opt file, din mijloc, de la litera *kaf* pînă la mijlocul literei *sameh*. Vocabularul conține și unele cuvinte din Mișna și Targum. Cînd e vorba de cuvinte mai rar înținite, se indică rădăcina, apoi forma în care se găsește în Biblie și traducerea lor.

O altă lucrare lexicografică a lui Saadia este „Explicația a șaptezeci de cuvinte izolate”. Sînt cuvinte ebraice și arameice rare, din Biblie, pe care autorul le explică prin analogie cu cuvinte similare din Talmud și Midraș.

Prima lucrare lexicografică care se ocupă cu filologia semantică comparată a fost scrisă de Iehuda ibn Korais din Tahort (nordul Africii), contemporan al lui Saadia. Lucrarea a fost scrisă în limba arabă sub forma unei scrisori adresate evreilor din Fez (Maroc), în care stăruie să nu neglijeze în sinagogile lor citirea Targumului la Tora. Cartea e împărțită în trei părți, fiecare aranjată alfabetic. Prima parte cuprinde o comparație a cuvintelor ebraice cu cele înrudite din limba arameică, partea a doua cuprinde o comparație cu cele din ebraica veche de Mișna și Talmud, iar partea a treia se ocupă de legătura dintre limba ebraică și cea arabă, din punct de vedere lexicografic și gramatical. De menționat că lucrarea cuprinde echivalentul fiecărui cuvînt în dialectul berber și alte dialecte străine. Ibn Korais face aluzii la un alt dicționar, scris de el anterior și care a cuprins un studiu asupra alternanței literelor întregului alfabet, dar acest dicționar nu mai există și nici vreo altă referință la el. Mai e menționat un contemporan al său, Dunas ibn Tamim din Kairvan, care ar fi scris un tratat despre comparația lexicală a limbilor ebraică și arabă; dar nici această lucrare nu s-a păstrat.

Primul dicționar mai cuprinzător ebraic-arab al Bibliei, *Kitab Jamî al-Alfaz* (Cartea colecției de cuvinte) a fost întocmit de David ben Abraham Alfasi din Fez. Cartea înglobează atât vocabularul ebraic cît și arameic al Bibliei, precum și numele proprii, scrise de lexicografii anteriori. Ea este împărțită în 22 de părți fiecare dintre ele începînd cu o analiză introductivă asupra folosirii gramaticale a fiecărei litere. În metoda sa de identificare și interpretare a rădăcinilor ebraice și arameice, autorul aplică principiul alternanței și transpoziției consonanțelor

și comparația cu corespondentele lor din arameică și arabă, ca și cu cele din limba ebraică postbiblică.

În Spania, începutul lexicografiei ebraice l-a făcut Menahem ben Saruk, un contemporan al lui Alfasi. Dicționarul său, intitulat *Mahberet Menahem*, scris în limba ebraică, este mai puțin clar decît cel al lui Alfasi.

Un alt dicționar, cunoscut doar din citatele lui Rași, este *Alfa-Beta* a rabinului Machir.

În secolul al XI-lea, Iehuda Haiul din Fez, stabilit apoi la Cordova, considerat pe drept cuvînt părintele filologiei ebraice moderne, a descoperit sistemul triconsonantal al rădăcinilor ebraice. Cărțile sale despre verbele slabe și germinative marchează o cotitură în tratarea științifică a gramaticii și lexicografiei ebraice.

(Continuare în pag. a II-a)

Lag Baomer

Sefirat haomer, numărarea Omerului, începută în a doua seară de Pesah, ajunge în ziua de 18 Iiar la cifra de 33; de aici denumirea zilei de Lag Baomer, literale ebraice *lamed-gimmel* avînd valoarea numerică de 33. Această zi e considerată o semisărbătoare, în care nu se rostește rugăciunea de Tahanum, sînt suspendate restricțiile cu privire la oficierea căsătoriilor, la organizarea petrecerilor, la tunsul părului (restricții valabile în perioada zilelor de Sefira). Elevii de la cursurile de Talmud d-Tora se bucură de vacanță.

Originea caracterului sărbătoresc al zilei de Lag Baomer este strîns legată de a celui de doliu propriu celorlate zile de Sefira și trebuie căutată, în primul rînd, într-o legendă talmudică destul de contraversată și echivocă. Legenda — din Talmudul babilonian tr. lebamot — relatează că „12.000 de perechi de discipoli ai lui rabi Akiva adică 24.000 — au decedat în zilele dintre Pesah și Șavuot”, epidemia înecînd în ziua de Lag Baomer. După unii, moartea discipolilor a avut loc de Pesah și s-a terminat în ziua de 18 Iiar, adică de Lag Baomer; după alții, ziua de Lag Baomer a fost numai o întrerupere, a doua zi epidemia reluîndu-se cursul fatal, pînă la Șavuot.

În ce privește cauza morții discipolilor lui rabi Akiva, părerile sînt împărțite. În timp ce Talmudul invocă „ascara”, difteria, drept pedeapsă pentru „lipsa de respect reciproc”, în tradiția populară și-a făcut loc o presupunere după care acești discipoli ar fi fost luptători alături de Bar-Kohba, participînd la răscoală acestuia împotriva romanilor în sec. II e.n. După această ipoteză, „epidemia” ar fi fost în realitate o măsură represivă căreia i-au căzut jertfă discipolii.

Marele Hatam Sofer, autoritatea rabinică recunoscută în întreaga lume talmudică, a adăugat un motiv în plus pentru caracterul sărbătoresc al zilei de 18 Iiar și anume că această zi coincide cu prima zi a căderii manei cerești în desert.

Cu un fast deosebit este sărbătorită ziua de Lag Baomer de către cabaliști, deoarece ei consideră că în această zi ei îl comemorează pe rabi Simon ben Iohai, creatorul Cabalei. 18 Iiar ar fi ziua în care el a dezvăluit enigmaticele Cabalei discipolilor săi. Serbarea atinge culmea în localitatea Meron din apropierea orașului Safed, leagăna Cabalei, unde se află și mormîntul lui Simon ben Iohai.

Serbarea propriu-zisă constă în „Hadlaka” și „Halaka”. Mii de pelerini din toate țările Asiei și Africii, adunați la Meron, fac în seara de Lag Baomer așa-zisa „Hadlaka”, adică aprinderea uleiului de mîșline dintr-un stîlp înalt, în care pelerinii aruncă cele mai scumpe veșminte din mătase și catifea. Mulțimea credincioșilor petrece dansînd și cîntînd în jurul flăcărilor pînă în zori.

Vizita d-lui Samuel Haber, vicepreședintele executiv al „Joint”-ului



Dl. Samuel Haber la Templul coral:

„Satisfacția și emoția mea sînt cu atît mai mari cu cît eu însumi m-am născut pe aceste meleaguri...”

Între 14—18 aprilie a.c. obște noastră a primit vizita d-nei și d-lui Samuel Haber, vicepreședintele executiv al „Joint”-ului. D-sa a fost însoțit de d-nii: dr. Akiba Kohani, Moses Levin și d-ra Cecile Mizrahi, din conducerea biroului european al organizației. Vizita, care a avut un caracter de lucru, a dat posibilitate oaspeților să ia cunoștință la fața locului de rezultatele programului de asistență pe care Federația Comunităților Evreiești din România îl desfășoară cu sprijinul „Joint”-ului.

Programul vizitei a debutat cu o întîlnire de lucru în cancelaria Eminenței Sale d. Șef rabin dr. Moses Rosen, în dimineața zilei de 15 aprilie. Au participat conducătorii Federației și ai Comunității evreilor din București. Dl. Șef rabin a prezentat situația obștei, conținutul și spiritul în care este dusă activitatea de asistență, precum și principalele rezultate obținute în ultimii ani. Exponerea a fost urmată cu cel mai viu interes de către oaspeții, care și-au exprimat satisfacția pentru cele aflate.

Zilele următoare au fost consacrate studierii la fața locului a eficienței programului de asistență. Au fost vizitate cele patru cămine de bătrîni ale obștei bucureștene, centrul medical, restaurantul ritual, centrele de distribuție a alimentelor și centrele de îmbrăcăminte, precum și așezăminte de cult și cultural ale Federației. Oaspeții s-au întîlnit cu numeroși coreligionari, fiind profund impresionati de realizările obștei și de cuvintele mișcătoare de recunoștință și apreciere pe care le-au auzit de la asistați.

În după-amiaza zilei de 17 aprilie, la Templul coral a avut loc primirea solemnă a distinșilor oaspeți de către obștea din Capitală. Enoriașii au ținut să fie prezenți în mare număr, exprimînd și pe această cale deplină libertate religioasă de care se bucură, la fel cu toți cetățenii țării, precum și gratitudinea lor pentru programul de asistență ce se duce în cadrul obștei.

Deși o simplă zi a săptămîinii, templul avea aspect sărbătoresc. Un fluid nevăzut dar de toți simțit apropia oamenii, sufletele. D. Samuel Haber și ceilalți oaspeți au fost invitați să ia loc lîngă amvon, la locurile de onoare.

Cantorul W. Harnik a oficiat rugăciunea de *Minha*. Ca un omagiu al obștei noastre, d. cantor A. Jucovschî a rostit ruga de *Mi shebarah*, binecuvîntare a d-lui și d-nei Haber, precum și a celorlalți membri ai delegației.

Atmosfera sărbătorească a fost sporită de intrarea corului de Talmud Tora al comunității din București, care a susținut, spre admirația oaspeților și a întregii asistențe, un program de cîntece din repertoriul său ebraic.

Eminența Sa a rostit o alocuțiune în care a salutat solemn pe distinșii oaspeți, arătînd că nu numai cei prezenți în sîntul lăcaș, ci întreaga obște evrească din țară participă cu gîndul și cu sufletul la acest eveniment. După ce a prezentat personalitatea d-lui Haber și a celorlalți oaspeți, Eminența Sa a vorbit despre semnificația morală și practică a activității de asistență dusă cu sprijinul „Joint”-ului. „În cele cîteva zile petrecute în mijlocul nostru — a spus d. Șef rabin — ați avut posibilitatea să cunoașteți comunitatea noastră, să simțiți bătăile inimii ei. Vizitînd căminele noastre ați cunoscut bătrîinii obștei, care grație muncii noastre comune au asigurată o bătrînețe senină, într-o ambianță ce le este familiară. Acum, aici, ați auzit cîntecul tineretului nostru, chează viitorului comunității. Vă rugăm să duceți mesajul nostru frătesc, de dragoste și recunoștință, mesajul unei comunități care trăiește și va continua să trăiască în spiritul tradiției milenare evreiești, fraților și surorilor de pe continentul american.”

D. Samuel Haber a mulțumit, emoționat, pentru primirea atît de cordială, arătîndu-și satisfacția pentru că a putut petrece cîteva zile, împreună cu soția și ceilalți membri ai delegației, în mijlocul obștei evreiești din România. „Satisfacția și emoția mea sînt cu atît mai mari, cu cît eu însumi m-am născut pe aceste meleaguri, de unde am plecat cu multe decenii în urmă, dar pe care nu le-am uitat niciodată”. D-sa a adresat un vibrant omagiu României socialiste și președintelui Nicolae Ceaușescu, pentru politica umanistă pe care o promovează deopotrivă în interior ca și în relațiile internaționale.

Vorbitorul a avut numai cuvînte de admirație și apreciere pentru cele văzute, declarînd că organizarea și realizarea programului de asistență la noi sînt exemple.

Federația Comunităților Evreiești a oferit o masă în onoarea oaspeților. D-na și D. Samuel Haber au fost invitați ambasadorului S.U.A. la București, d. Harry G. Barnes jr. și ai ambasadorului statului Israel, d. Yohanan Cohen.

PRIMIRE LA DEPARTAMENTUL CULTELOR

În ziua de 14 aprilie a.c. d. Samuel Heber și ceilalți membri ai delegației „Joint”, însoțiți de d. Șef rabin dr. Moses Rosen, au fost primiți de d. prof.

Dumitru Dogaru, președinte al Departamentului Cultelor.

Întrevederea s-a desfășurat într-o atmosferă cordială.

Premieră la TES

„A fost odată un băiat și o fată...”

Dacă mi-ai începe rîndurile cu tonul reținut, de luciditate și distanțare severă al cronicilor teatrale, aș defini spectacolul „A fost odată un băiat și o fată” drept un — destul de știut ca gen — „Two men show”, deci un recital actoricesc în doi, care pune la încercare toată paleta de virtuți interpretative ale actorului — proza, versul, muzica, dansul. Chiar și așa, enunțat cu răceală științifică, spectacolul se arată ca o încercare temerară, pentru că a sta aproape două ore încontinuu pe scenă, a fi tot timpul „în priză” și încă la cea mai înaltă tensiune, a ține în mînă tot timpul spectatorul e deja o probă de foc a rezistenței de concentrare actoricești, a polivalenței sale de exprimare scenică, a posibilității sale de a trece rampa.

Ei bine, îngăduiți-i totuși cronicarului să lepede morma obișnuită genului său publicistic și să-și scrie opiniile cu aceeași bucurie, cu aceeași plăcere spirituală, cu care acest mini-spectacol a fost jucat pe scenă, cu recunoștința pe care o încerci în fața actului artistic sincer, pasionat, dăruit cu dragoste ție, spectatorului din sală. „A fost odată un băiat și o fată” are titlu de basm, de poveste — te pregătește deci pentru candorile și sentimentalismul acestei specii care urcă, adesea, cu succes pe scenă — dar de fapt, este un joc, un joc zgolbiu, fantezist, proaspăt. Am spus joc, nu joacă, deci fără implicații de ușurință, de improvizare, de nepăsare agreabilă pe care le presupune joaca, căci în acest joc de-a iubirea, de-a puritatea trăirilor, de-a gluma, este implicată o muncă tenace, încăpăținată, împătimită, o muncă pe note, o muncă pe poante, o muncă pe vers. În programul spectacolului sîntem anunțați că ne vom afla în fața „unei încercări modeste de a continua tradiția marilor noștri înaintași — actori de totală dăruire — care cîntînd, dansînd, trecînd cu ușurință de la un gen la altul, au adus teatrului de limbă idîș un mare renume”. Și autorii își semnează în program — cu proprie scriitură, (fermecătoare, naivă vanitate) — această profesiune de credință... Da, de aici a plecat spectacolul, de la marea dragoste pentru cîntecul popular evreiesc, pentru înțelepciunea amară a proverbelor și a fabulelor, de la dorința aprinsă de a compune a celor doi actori tineri, Tricy Abramovici și Bebe Bercovici și poate că aici, în această patimă

pentru teatru, au fost în cel mai adînc sens, credincioși tradiției actorului de limbă idîș. De aici, însă, poate și sentimentul de alăturare ușor arbitrară a unor numere, care — evident — făceau parte din repertoriul *afectiv* al fiecăruia din ei, de aici poate și senzația că pretextul dramaturgic al spectacolului e cam firav, cam artificial. Și totuși, să recunoaștem că ambiția lor artistică a depășit mult stadiul alăturării revuistice a unor cîntece, cuplete și dansuri și a vizat elaborarea unui libret, a unei anecdote care să facă logică (și epică) înlănțuirea pieselor. E aici, fără îndoială, o măiestrie a priceperii (sau poate chiar a harului?) lui Bebe Bercovici, autor total, cum se spune, semnînd

Un film despre Exod

Societatea italiană de televiziune „RAI-TV” și cea britanică „ITC”, au început coproducția unui film pentru micul ecran, intitulat „MOSES”. Scenariul aparține lui Anthony Burgess, Vittorio Bonicelli, Bernardino Zapponi și Gianfranco De Bosio; acesta din urmă semnează și regia.

Filmările au loc atît în Italia cît și în Israel, Studioul nr. 5 din orașul filmului italian Cinecittà, de lângă Roma, a fost transformat, în scopul turnării, într-un palat fa-
raonic din marmură albă.

Rolul lui Moses a fost incredințat lui Burt Lancaster, iar cel al lui Aron, lui Anthony Quayle. Ingrid Thulin o va interpreta pe Miriam, iar o talentată actriță italiană, Mariangela Melato, definește rolul mamei adoptive, Bathia. Tinărul Moses e jucat de Bill Lancaster, fiul lui Burt, amintit mai sus, iar pe Iosua îl interpretează actorul israelian Aron Ipale.

În acest film totul e impresionant, iar aparatul de înregistrare e o „mașină a timpului”, care reduce în actualitate, face din nou vizibile milenii apuse.

În trei conferințe de presă ținute înaintea începerii turnării, scenaristul Anthony Burgess a făgăduit să-l apropie pe Moses de vremurile noastre, așa cum îl vede el, ca om cu probleme eterne, ca om care a călăuzit poporul său de la idolatrie spre Dumnezeu unic.

textul și contrasemnînd (alături de Rudy Rosenfeld) regia, jucînd tot timpul în vervă, alături de această vitală, explozivă și fermecătoare față a scenei care e Tricy Abramovici. Dar despre actori un minut mai tîrziu, pînă atunci să subliniez prezența ingenioasă a unui prezentator-păpușă (avînd vocea atît de colorată și expresivă a lui Abram Naimark), a decorurilor Diane Popov, sugerînd, cu grație, un spațiu de joc convențional, cu fragmente de recuzită (purîndu-și la vedere pînă și numărul de inventar!), cu obiecte care se animă — covor, pendulă, flori — și participă la acțiune, o lume de mucava tandră, în care cei doi eroi pot să-și parcurgă emoțiile, pererînările prin lume și chiar vîrstele, în care pot cînta vechi melodii evreiești sau doine românești, pot schița dansuri hasidice și îndrăcîte boogie-woogie-uri, avînd în jurul lor, drept complici și aliați obiectele — semne ale universului teatral.

Și iată povestea: doi tineri se iubesc, în costume de epocă, stil vechi și bătrîne cîntece gălănice-umoristice („Toate fetele se mărită”, „Pe cine vrei de mire” etc), se despart (de săracie) și se regăsesc în bistro parizian, stil apăsător și cuplete amărui-comice, se împacă în stil melo și devin — printr-o convenție pe care vrem, nu vrem, trebuie s-o acceptăm — tată-fică în stil modern, apartament nou în Dorohoi și ritmuri de dans la zi. Asta e totul. Dar:

Bebe Bercovici are un umor inteligent, fin, se mișcă în scenă cu o totală dezinvoltură, recită cu distincție și cîntă cu o voce a cărei frumusețe, recunosc, nici nu i-o bănuiam.

Tricy Abramovici este nu numai o prezență scenică extrem de atrăgătoare și plină de temperament, nu numai o bună și plină de nuri dansatoare, nu numai o actriță al cărei talent se formează și se impune de la un spectacol la altul. Ea este însăși imaginea clocotitoare, vie, fremătătoare a patimei pentru teatru. Ea este o metaforă a voluptății de a juca pe scenă.

Ea te face să urmărești cu emoție artistică, da, nu greșesc scriînd cuvîntul acesta, să urmărești cu emoție și un dans, și un cîntec bătrîn, și un cuplet de revistă. Fata aceasta, această ingineră specialistă în electricitate, are realmente harul de a electriza sala și, zic eu, este sortită unei mari cariere artistice.

Merită șansa de a și-o vedea împlinită. Și să nu uit în final să aduc mulțumiri — împreună cu cei doi actori — dirijorului Eugen Koffler și orchestrei sale care au pus umărul foarte serios la reușita acestui tîneresc și reconfortant spectacol.

SARA STEIN

PREMIERE NAVALE

Presa a consemnat trei premiere navale la Constanța. Este vorba de noua navă „Rădăuți”, cargoul de 7 500 tdw, ale cărei aparate și instalații perfecționate îi asigură posibilitatea de a naviga în toate zonele de pe glob și care a fost încărcat în danele portului cu mărfuri generale pentru export.

La același șantier a fost lansat al doilea cargou de 1 920 tdw, destinat flotei comerciale.

Și încă o premieră navală: la Dunăre a fost inaugurată cala de reparări pentru navele stației de hidromecanizare și transporturi navale Cernavodă, care deservește șantierul, stațiile și sistemele de irigații ale trusturilor de îmbunătățiri funciare din Galați, București și Craiova. O flotă de drăgi, remorchere, șalupe și alte ambarcațiuni au la dispoziție o bază tehnică modernă, la Dunăre.

O NOUĂ FABRICA

Pe platforma industrială din orașul Bistrița a intrat în funcțiune al V-lea obiectiv economic de importanță republicană construit aici: fabrica de plăci aglomerate din lemn. Noua întreprindere este înzestrată cu echipamente și instalații de înaltă tehnicitate, majoritatea acestora fiind construite în țară. Întregul proces tehnologic este automatizat.

ZIUA ROMÂNIEI

În insula Guernsey — una din insulele asociate Angliei, situată în Canalul Minecii — a fost organizată o zi dedicată României. Au avut loc numeroase manifestări culturale-artistice și a fost deschisă o expoziție de cărți românești.

TURISM

La târgul internațional de la Genova, standul Ministerului Turismului din România a fost distins cu „Cupa provinciei Genova” pentru cea mai caracteristică și mai eficientă prezență străină la această manifestare.

ALEEA TRANDAFIRILOR

În ultimii ani, orașul Drăgășani a cunoscut o impetuoasă dezvoltare industrială. Între altele, aici a intrat în funcțiune întreprinderea de talpă și încălțăminte din cauciuc, unde lucrează peste 1 000 de salariați. Dezvoltarea industrială a dus și la o extindere urbanistică. Astfel, a apărut un nou cartier de locuințe pe Aleea Trandafirilor. Au fost date în folosință un magazin alimentar și o cofetărie, iar în curînd va fi inaugurat un mare complex turistic, „Rusidava”, după vechea denumire a orașului.

MOBILA LA EXPORT

Mobila realizată la Combinatul din Bacău a devenit tot mai apreciată și solicitată atît în țară, cît și peste hotare. În ultima vreme au fost încheiate contracte cu 15 țări.



Lexicografia ebraică

(Urmare din pag. I-a)

Cîteva decenii mai tîrziu a apărut *Mahberet Hearuh* de Solomon ibn Parhon și *Sefer Hagalui* a lui Joseph Kimhi. Mai important, însă, este considerat dicționarul întocmit de fiul acestuia, David, *Sefer Haporașim* (Cartea rădăcinilor), inspirat din cel al lui Ibn Ians, dar mai sistematizat. Adesea el dă sensul cuvintelor în dialectul local romantic al timpului său. Dicționarul lui David Kimhi a înlocuit lucrări lexicografice anterioare.

Cu David Kimhi s-a sfîrșit o perioadă de 300 de ani de activitate fructuoasă în domeniul filologiei și lexicografiei ebraice desfășurate în Orientul Apropiat și Peninsula iberică.

Primul lexicograf ebraic din Germania a fost Șinșon. În dicționarul său, cuvintele sînt adesea traduse în germană. Următor, în ordinea apariției, a fost dicționarul ebraic-persan *Sefer Hamelitzah* al lui Solomon ben Samuel. Pentru a lămuri mai bine semnificația unui cuvînt, acesta folosește echivalentul în arabă, turcă sau idiomul romantic. Acest dicționar este foarte apreciat fiind singurul dicționar cuprinzător ebraic-persan care s-a păstrat în întregime.

Spre mijlocul secolului al XV-lea Ioseph ben Iehuda Sarco a scris *Beal Halașon*, iar Solomon ben Abraham din Urbino a scris un dicționar de sinonime *Ohel Moed*. Trebuie menționat și dicționarul ebraic-italian-arab al Bibliei, numit *Ma-kré Darake* (Învățătorul copiilor), apărut la Neapole în anul 1488.

Începutul secolului al XVI-lea mar-

chează o eră nouă în lexicografia ebraică prin aportul erudiților neevrei. Lucrarea lui Reuchlin, *Rudimenta linguae Hebraicae* cuprinde elemente de gramatică ebraică și un dicționar, inspirat după cel al lui Kimhi. Aceasta este prima lucrare de acest gen scrisă de un neevreu. Au urmat *Dictionarium Caldaicum* și dicționarul trilingv ebraic-latin-grec al lui Sebastian Münster, tipărite la Basel în 1530, reeditat de mai multe ori.

La începutul secolului al XIX-lea a apărut lucrarea lui Ben Zeev Otzar *Haporașim*, care timp de cîteva decenii s-a bucurat de mare popularitate în cercurile evreiești. Totuși, pîrîntele lexicografiei ebraice moderne este considerat Wilhelm Gesenius. Dicționarul său, intitulat *Hebräisches-Deutsches Handwörterbuch über die Schriften des Alten Testaments*, apărut la Leipzig în 1810, apoi revizuit și reeditat de numeroase ori, a devenit lucrarea de referință în domeniul filologiei biblice. Alți importanți lexicografi au fost Fürst, Siegfried and Stade, Fleischer, Bondi, Ehrlich, Dalman. Dicționarul acestuia, *Aramäisch-Neuhebräische Handwörterbuch*, publicat împreună cu Lexiconul de prescurtări al lui Händler, constituie un manual foarte precis. Cea mai importantă lucrare în acest domeniu este *Thesaurus Totius Hebraeae* de Eliezer ben Iehuda, care în cele zece volume ale sale cuprinde întregul vocabular ebraic din Biblie, Talmud și Midraș, din literatura ebraică din Evul mediu și din timpurile moderne, tradus în germană, franceză și engleză, cu ilustrații, citate și note

Scrise în arabă, ele au fost traduse în ebraică, în secolul al XI-lea de către Moses Gikatila și în secolul al XII-lea de Abraham ibn Ezra.

Dar cel mai remarcabil filolog evreu din Evul mediu a fost Ionah ibn Ianah. Principala sa contribuție la lexicografia ebraică este *Cartea rădăcinilor*, scrisă în limba arabă, și este primul dicționar ebraic bazat pe teoria triconsonanței. El cuprinde toate rădăcinile ebraice din Biblie, cu excepția cuvintelor arameice și a numelor de persoane. Dicționarul este împărțit în 22 de părți, potrivit fiecărei litere din alfabetul ebraic. Diferitele forme ale rădăcinilor sînt analizate în amănunțime și ilustrate cu citate bine alese din Biblie, acordîndu-se o atenție specială particulelor ebraice independente, cu explicații ample asupra folosirii lor. Ibn Hanah consideră ca de la sine înțeles că toți cei care folosesc dicționarul său cunosc și lucrările lui Haiiul despre verbe slabe și germinative, de aceea el omite să le discute. Marea importanță a acestui dicționar a fost imediat recunoscută, fiind tradus în limba ebraică, încă în secolul al XII-lea, de trei ori.

Spre sfîrșitul secolului al XI-lea, doi cunoscuți exegeți al Bibliei din Spania, Moses ibn Gikatila și Iehuda ibn Balaam au scris și mici tratate lexicografice, primul un studiu despre „Genul masculin și feminin al substantivelor” iar cel de-al doilea despre „Omonime, particule și verbe denominative”. Tot în această perioadă, Natan ben Iehel din Roma a scris celebra lucrare lexicografică *Aruh*, un dicționar cuprinzător al cuvintelor incluse în Talmud, Targum și Midraș, care s-a bucurat, timp de secole, de mare popularitate. A apărut în nenumărate ediții, adăugate, revăzute și prescurtate.

Generoasa comunitate din San Francisco

Primul lăcaș de rugăciune al obștii evreiești din San Francisco a fost un cort, ridicat pentru ceremonia marilor sărbători din toamna anului 5609 (1849), pe malul Oceanului Pacific, în apropierea vechiului debarcader. Primul oficiant a fost Leon Dyer, abia venit din Baltimore. Aceasta se întâmpla în orașul care avea să devină cel mai mare port american la Oceanul Pacific, înainte de a începe goana după aur care a cuprins California spre mijlocul celui de-al XIX-lea secol.

În timpul goanei după aur, cînd cete de căutători de comori au năvălit prin „Golden Gate” (Strîmtorarea care leagă oceanul de San Francisco) din toate părțile țării, ale Europei și ale Asiei, prețurile au crescut fantastic, elementele asociate erau în largul lor, bolile și pericolele domneau peste tot; în asemenea împrejurări, primele organizații evreiești de asistență socială au avut de rezolvat probleme dificile. Coreligionarilor noi veniți li se asigura un adăpost și hrană rituală. În 1850, comitetele ad hoc au constituit „Eureka Benevolent Association”, prima societate filantropică. Statutul asociației prevedea „acordarea de ajutoare coreligionarilor nevoiași, bolnavi și infirmi, înmormintarea morților săraci, în general acordarea de asistență celor aflați în suferință și lipsuri”.

Primii imigranți evrei erau originari din Germania, Alsacia-Lorena și Franța. După ei au început să sosească evrei din răsăritul Europei. Au luat ființă două comunități: Emanu-El și Sherith Israel. Prima, a primit ca dar de la Moses Montefiore, o Toră. Comunitatea Emanu-El, formată inițial din 40 de membri, a ajuns în 1854, cînd s-a pus piatra fundamentală a primei sinagogi din San Francisco, la 147 de membri. Ulterior a luat ființă o a treia comunitate, Ohavei Șalom, cu sinagoga în Bush Street. Rabinul Ekmann din congregația Emanu-El a organizat în 1855 o societate literară și filantropică a tinerilor și o școală religioasă; de asemenea a înființat prima publicație evreiască de pe coasta Pacificului „The Gleaner”. Doi ani mai târziu, au luat ființă organizațiile filantropice Hevra Bikur Holim și Kadisha.

După războiul de secesiune, rabinul Elkan Cohn a introdus rugăciunea de Thanksgiving (recunoștință) în ritualul religios. Aceasta e o sărbătoare națională în Statele Unite și se ține în cea de-a patra zi a lunii noiembrie. După Elkan Cohn, în funcția de rabin al comunității Emanu-El a urmat rabinul Jacob Voorsanger, care a păstorit pînă în 1906.

În urma cutremurului și a incendiului care au avut loc în acest an, templul din Sutter Street, declarat de către arhitecți competenți ca de-a șaptea construcție sinagogală din lume, a fost distrus în întregime fiind reconstruit mai târziu. În anul 1925 a fost inaugurat un nou templu și un sediu comunitar în Lake Street, considerat cel mai impunător din America.

În 1860 a luat ființă și congregația Beth Israel, primul ei rabin fiind M. Wolf.

În decursul timpului, comunitatea din San Francisco a creat și a menținut cu multă generozitate un șir de instituții de asistență socială: cămine pentru oameni bătrîni și infirmi, spitale, cămine de orfani.

O contribuție excepțională a adus comunitatea evreiască din San Francisco și în domeniul muzicii. E destul să arătăm că de aici au pornit Yehudi Menuhin, Isaac Stern, Darius Milhaud, Sigmund Beel, Ernest Bloch.

Un mecena al artei a fost Albert M. Bender, care a dăruit colecțiile sale Muzeului de artă din San Francisco, bibliotecilor universităților din California, Stanford și Mills College.

În prezent, obștea evreiască din acest frumos oraș numără 73 000 de suflete.

A. B.



meridiane

ORAȘUL LUI RAȘI

În cultura evreiască orașul Troyes, din nord-estul Franței, este indisolubil legat de marele erudit Rași (1040—1105). Situat pe malurile Senei, fostă capitală a provinciei Champagne, orașul a adăpostit o comunitate evreiască încă din secolul al X-lea. Acest lucru reiese din răspunsurile care i-au fost adresate de către erudiții Iehuda ben Meir (sire Léontin) și de Eliezer ben Iehuda. Mai târziu, evreii expulzați de către Filip August s-au stabilit aici, ocupîndu-se cu negoșul la târgurile anuale care aveau loc în acest oraș și asigurînd prin acesta venituri însemnate conșilor de Champagne. Comunitatea era redusă. În timpul lui Rași nu avea mai mult de 100 de membri, care însă posedau terenuri, mai ales vii. Rași, care a funcționat ca rabin al orașului său natal o lungă perioadă de timp, a înființat aici o școală care a devenit celebră. Cartierul evreiesc, denumit La Broce-aux-Juifs, se afla în apropierea bisericii St. Probert, care se presupune că a fost inițial o sinagogă. Cimitirul evreiesc se afla la intrarea în cartierul Faubourg de Preize.

În orașul Troyes au avut loc cunoscutele adunări ale comunității locale largite cu reprezentanții unor comunități mai mici, care depindeau de cea din Troyes.

La școala înființată de Rași au învățat și s-au format numeroși erudiți evrei ca rabi Jacob ben Meir Tam, Josef ben Moses, tosa-fistul R. Samson, Iosef Hazan ben Iehuda, fiul său Mendel și discipolul acestuia, Iehuda ben Eliezer.

Între contele Theobald de Champagne și regele Filip August, a intervenit o înțelegere prin care se obligau să-și predea reciproc evreii fugiți din domeniile lor, pentru a nu-și periclită veniturile. În acea perioadă, asemenea acorduri erau ceva obișnuit. Astfel, în anul 1204, contesa Blanche de Troyes a preluat de la Seigneur d'Ervy drepturile asupra veniturilor provenite de la evreii stabiliți pe teritoriul său. Mănăstirea Saint Loup din Troyes figurează în numeroase documente din secolul al XI-lea în legătură cu unele tranzacții financiare cu unii evrei înstăriți din oraș.

Înfloritoare comunitate a suferit o lovitură puternică în anul 1288, cînd membrii ei au fost acuzați de omor ritual. 13 dintre cei mai marcați membri ai ei au fost arși pe rug din ordinul inchiziției. Victimele autodafului au fost Isaac Chatelain, cu soția și doi fii și două nuri, Samson Kadmon, Salomon ben Vivant, Barukh Tov Elem (Bien-Dit Bonifis d'Avirey), cantorul Simon de Chatillon, Jonah (Le Beau Colon), medicul Haim de Brinon, Haim de Chaurce și Isaac Cohen. Aceștia s-au jertfit de bună-voie pentru a cruța restul comunității. Șocul produs în lumea evreiască de acest autodaf se reflectă în faptul că șase elegii, scrise în ebraică și în dialectul iudeo-francez, relatează cele întimplate. Cea mai impresionantă dintre ele, celebra Complainte de Troyes (Cîntec de jale din Troyes) a fost identificată ca fiind opera lui Jacob ben Iehuda de Lotra, care a scris pe aceeași temă și o elegie în limba ebraică, ce se află în manuscris în Biblioteca Vaticanului.

Expulzați din Franța în anul 1306, evreii s-au întors la Troyes și și-au refăcut comunitatea în 1315. În acea perioadă, regele Filip al V-lea a adresat primarului din Troyes o scrisoare prin care îi reproșă că permite evreilor să meargă fără semn distinctiv și să se roage cu glas tare în sinagogile lor, din care fapt se poate deduce că existau cel puțin două. După o nouă expulzare, care s-a produs în anul 1322, evreii nu s-au mai întors la Troyes. Totuși în secolele XIV și XV existau în oraș numeroși neevrei purtînd porecla „Evreu”. Ei erau probabil descendenți ai celor convertiți. În mod excepțional, printr-un decret special emis în anul 1379, Isaac



Lyon de Troyes, împreună cu familia sa a primit permisiunea de a locui în Burgundia. Alți coreligionari nu s-au mai stabilit în oraș, astfel că în 1808 nu exista un singur evreu în tot ținutul.

Comunitatea a fost reînființată abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea; în 1877 a fost construită o sinagogă. În ajunul celui de-al doilea război mondial existau la

Troyes 200 de evrei. În timpul războiului, națiștii au înființat în oraș un lagăr unde au fost internați evrei din diferite regiuni ale Franței și din străinătate. Comunitatea refăcută, număra acum 400 de membri.

Astăzi există în oraș o stradă a Sinagogii și o stradă purtînd numele lui Rași pentru perpetuarea amintirii înfloritoare comunități evreiești medievale.

NOUL LAROUSSE EBRAIC-FRANCEZ

Noul dicționar Larousse ebraic-francez — a cărui apariție am semnalat-o la timpul său — este apreciat drept un instrument prețios pus la îndemîna celor ce se interesează de limba ebraică. Așa cum subliniază presa de specialitate, el corespunde stării actuale, scrise și vorbite, a acestei limbi, acoperind o zonă vastă a științei și tehnicii. Biblia și vocabularul literaturii iudaice medievale sînt de asemenea larg cuprinse în acest dicționar. Autorul lui, Marc Cohn este un savant reputat, unul din ebraiștii contemporani de prestigiu.

Mainz: secole de cultură

După unii istorici, orașul Mainz, înființat de generalul roman Drusus între anii 14—9 înaintea erei actuale, a adăpostit o așezare evreiască încă de pe vremea Imperiului roman. Totuși, primele documente care menționează existența unor evrei pe aceste meleaguri datează din anul 900.

Se pare că în secolul al X-lea s-a stabilit aici ramura germană a familiei Kalonymus. Ea s-a bucurat de protecția imperială datorită faptului că un membru al acestei familii a salvat viața împăratului Otto al II-lea în bălălia de la Controne din anul 982.

În timpul Cruciadelor obștea a plătit un greu tribut de sînge. Memorbuch-ul din Mainz menționează între 700—1 300 de victime, inclusiv femeile care s-au sinucis nevrînd să accepte convertirea. Cei puțini care au acceptat acest lucru, au primit ulterior permisiunea din partea lui Henric al IV-lea să revină la vechea lor credință.

La cea de-a doua și a treia cruciadă, evreii s-au refugiat în localitățile din jur și au fost apărați de edictul imperial care amenința cu sancțiuni grele pe cei ce vor ataca pe evrei. Cu toate acestea martiriul obștii a continuat. Astfel, într-un pogrom din anul 1281, rabinul Meir ben Abraham a fost ucis, sinagoga incendiată și sulițele Torei distruse.

O primă sinagogă în orașul Mainz e menționată încă în anul 1093; cea de-a doua, distrusă în 1281, fusese construită în 1188. O baie rituală exista din anul 1248. Comunitatea posedă o brutărie, un abator ritual, un spital și o casă de adunare.

Pe la mijlocul secolului al XII-lea, comunitățile din Speyer, Worms, și Mainz au constituit o uniune, condusă de un așa-numit „episcop evreu”, „Hochmeister” sau „Magister Iudeorum”.

Cultura evreiască din Franța și Italia a influențat viața comunității din Mainz. Pe la anul 980 a venit la Mainz, din Italia, Iehuda ben Meir Hakohen care a organizat studiul Talmudului. Contemporani cu el au fost Moses ben Kalonymus, primul auto de piuitim din Germania, poetul Megulam ben Kalonymus, autorul unor poeme sinagogale și interpret al Halahei, Simon ben Isaac ben Abun, rabinul Gherșon ben Iehuda, supranumit „Lumina exilului”, care a restabilit

textul autentic al Talmudului, a scris comentarii la acestea și a contribuit la întărirea familiei evreiești. În secolul al XI-lea au trăit Jacob ben Jakar, învățătorul lui Rași; Eliezer ben Isaac, autorul cărții *Orehot Haim*; poetul Benjamin Zerah din Mainz. În secolul al XII-lea au trăit aici Eliezer ben Natan (Raben), o autoritate rabinică, poet și cronicar, Eliezer ben Samuel, autor al cărții *Sefer Lereim*, Baruch ben Samuel, eminent talmudist și poet. Alți erudiți care au trăit în acest oraș au fost rabi Amnon, căruia i se atribuie rugăciunea „Unetane Toket”, rabi Jacob ben Moses Halevi (Maharil), cea mai mare autoritate în domeniul tradițiilor, liturgiei și melodiilor religioase practicate în Renania. Acestea au fost notate de discipolul său, Zalman din Saint Goar. În anul 1458 Moses ben Isaac Halevi Menz era rabin la Mainz iar vărul său, Iehuda ben Eliezer Menz (Maharam) era rabin la Padova.

Comunitatea din Mainz, dizolvată de mai multe ori, a fost refăcută în 1853, un secol după ultima ei suprimare. Membrii ei erau refugiați din Hanau, veniți sub conducerea rabinului Elijah Loans. Statutul lor avea la bază scrisori de protecție și ordonanțe. La sfîrșitul secolului al XVII-lea existau din nou la Mainz peste o sută de familii evreiești. Printre rabini mai remarcabili au fost David ben Arieħ Löb din Lida, Moses Brandeis, David Tevele Scheuer ș.a.

Sub influența lui Iosif al II-lea, arhiepiscopul elector Karl Joseph von Erthal (1774—1802) a îmbunătățit situația evreilor acordîndu-le drepturi și permițîndu-le să frecventeze școli de toate gradele.

Începînd din 1926, orașul Mainz a devenit sediul „Uniunii naționale a comunităților israelite din landul Hessa” care cuprindea 85 de comunități cu 14 000 de membri. Atunci a luat ființă o societate de antichități evreiești și un muzeu evreiesc.

După 1933, suferințele evreilor din întreaga Germanie au fost împărțite și de cei din Mainz. Templele au fost incendiate, instituțiile obștii desființate, iar membrii ei — bărbați, femei și copii — au fost duși pe drumul fără întoarcere al lagărelor de exterminare.

CARNET

CÎNTECUL

Librarul de la care am cumpărat discul Electrecord cu cele 18 cîntece populare evreiești îmi mărturisește surpriza ce l-a pricinuit-o respectiva categorie de clienți. „Erau oameni de toate vîrstele, și mai tineri, și cu părul cărunt... Ce m-a mirat era că la toți am deslușit aceeași tandrețe în felul de a lua în mînd discul... Nu știu dacă mă înțelegeți, dar era de parcă ar fi fost puși față în față cu o ființă vie, omenească... Nu știu dacă mă înțelegeți...” Vă înțeleg: spiritul de observație pe care vi l-a dezvoltat profesia v-a făcut să sesizați o trăsătură proprie acestor oameni. Pentru fiecare dintre ei nu era vorba numai de 18 cîntece imprimate pe un disc din material plastic, ci de o părțică din sufletul lor. De aici gingașia cu care ați băgat de seamă că luau în mînd plăca...

„Luam aminte cuvintele librarului bucureștean și ele îmi readuceau în fața ochilor minții alt chip, de bărbat fainic, cu barbă albă, lungă, librarul din tirgul copilăriei mele. Cu cită evlavie treceau pragul prăvălii sale (cit de impropriu e în acest caz denumirea!) femeile și bărbaiții veniți să cumpere un Sidur, un Mahzor, un Himus, sau pur și simplu o carte de povestiri, un Manse-BichL. Ca să nu mai amintesc de faptul că evenimentele fericite din familie tot de aici începeau: înaintea de Bar Mitzva, tatăl venea să aleagă o pereche de flăcări pentru feciorul său, iar cînd sosea clipa mult visată a măritisului fetei, de unde se cumpăra, dar ales, talith-ul, salul de rugăciune, pentru viitorul ginere? Fiește, tot de la Aziel Grinberg, împunătorul librar din Șil-Hoif, din curtea sinagogii, la intrarea în cartierul evreiesc. Nu sint sigur dacă avea spre vînzare și plăci de gramofon, plăcile acelea His Master's Voice de pe care acul descifra glasul grav și baritonat al lui Tosole Rosenblat, sau al altui cantor vestit. Nu știu precis, dar presupun că tot de la el, de la Aziel Grinberg, și le procuraseră și Leizer-Birjarul și Leibiz-dugheana și Bercu-croitorul, pe care-i fin minte strînsi roată, în unele seri de sim-bătă, în jurul pilnei imense. Ascultau cu ochii închiși, transfigurați de plăcere și emoție, ascultau și înginau cuvintele și melodia atît de bine cunoscute: Sema Kolenu, Ascultă Doamne, glasul nostru... Av Urahamin, Părinte al îndurării... Avinu Malkenu. Părinte, rege al nostru... Erau cuvinte și melodii foarte bine cunoscute, cu ele au deschis ochii și ele îi însoțeau toată viața. Erau cuvintele și melodiile rugăciunilor de fiecare zi sau de la marile sărbători, decît că acum răsuna cu o forță și o măiestrie neînvinute. Să ne mai mire, atunci, emoția și încîntarea cu care erau sorbite fiecare cuvînt, fiecare sunet?

Cîntecul. Nigun. Un cîntec. A nîgduil, diminutivul tandru din graiul hasidimilor... De cite ori le-a finut loc de pînă, cînd erau flămînzîți, de cite ori, cu gîtlejul ars de sete, l-au sorbit în loc de apă vie! Fără nigun, hasidismul e de neconceput, precum e de neconceput primăvara fără zborul avîntat la rîndulicii și cîntecul triumfător al ciocirlii.

Cîntecul. Nigun. Pîinea și apă credincioșilor și mult mai mult decît atita. Mai mult? Există oare și mai mult? În loc de alt răspuns, am să vă povestesc o întîmplare pe care am auzit-o de la cineva demn de toată încrederea și pe care o port în mine ca un talisman atît de vreme senin cît și pe furtună.

E o întîmplare cu un rabin, în anii aceia teribili, despre care mai bine nu ne-am mai aduce aminte, dacă n-ar fi și aceasta o îndatorire sacră a noastră. Față de cei morți și față de cei ce au rămas în viață. Un rabin mic la trup, dar cu sufletul înalt și senin, cum e cerul în unele dimineți de april. Casa, sinagoga lui erau deschise zi și noapte tuturor... „Oricine avea un necaz, o durere, intra la el și-și ușurea sufletul. Inima rabinului bătea pentru toți, durerea fiecăruia era durerea sa și nu întreba niciodată pe nimeni cine e, de unde vine, care-i este credința. Ii primea pe toți cu deopotrînd dragoste și pe măsura puterilor sale căuta să le aline suferințele: cu o vorbă, cu un sfat, deseori cu fapte.

Și iată că în anii teribili, și asupra acestui om cu suflet ca cerul de april s-a abătut oara oarbă a neamurilor. Ridicat în puterea nopții, a fost aruncat brutal în temniță, bătut, insultat, torturat. Soarta sa părea pecetluită, se părea că va împărtași destinul altor milioane de martiri. Rabinul acceptase aceasta cu smerită demnitate și aceeași nesfîrșită credință. Dar de data aceasta cerul a vrut altfel. În ultima clipă miracolul s-a produs și a fost salvat. Mai trîziu, după ce furtuna a trecut, el a povestit hasidimilor.

„Intr-un din nopți, am fost dus din nou la anchetă. Prigonitorii mei îmi cereau să fac ceea ce eu nu puteam face: să-mi reneg credința. În Dumnezeu, în oameni... Stăteam în fața prigonitorilor, eu nu puteam să nu fiu eu însumi iar ei nu voiau sau nu puteau să înțeleagă asta... Strigau la mine, mă amenințau, apoi au început să mă lovească iar eu îi căutam pe Dumnezeu în cele mai ascunse adîncuri ale ființei mele, „Mi-mamakim. Din adîncuri te chem pe Tine, o Doamne!” Buzele mele murmurau imperceptibil versetele străvechi ale Psalmilor iar în acest timp oara oarbă, neomenească, mă asalta din toate părțile, gata-gata să mă strivească.

„Mi-mamakim... Din adîncuri, Doamne strig către Tine!” Iar în acest timp, schingiuitorii strigau la mine și nu numai atît... Iar eu continuam a murmura versetele străvechi ca o platoșă numai de mine știută între mine și valurile urii. Deodată am simțit că se întîmplă ceva. Nu în afara mea, ci în mine, în cele mai adînci fibre ale ființei mele. De acolo, din aceste adîncuri nici de mine știute, am simțit că se ridică un cîntec. O melodie. Care însoțea verset după verset. La început confuz, estompat, dar din ce în ce mai clar, mai limpede. Fiește, mi se mai întîmplase de multe ori să însoțesc un psalm sau altă rugăciune cu un cîntec, de o melodie. Dar asta în sinagogă, ori la cite o masă de vineri sau de sîmbătă seară, în mijlocul hasidimilor. Ei prindeau în zbor melodia și devenea a noastră. Cîntarea noastră de slavă a lui Dumnezeu... Dar aici?... În aceste groaznice clipe, cînd viața mea părea să atîrne de un fir de păr?...!

Și totuși melodia continua să crească în mine. O auzeam din ce în ce mai clar — în suflet, în creier, în ureche... Era uimitor! Încetase să mai aud strigătele schingiuitorilor, nu mai simțeam durere cînd mă loveau... Intr-atît eram absorbit de melodia mea... Schingiuitorii au băgat repede de seamă că ceva se întîmplă cu mine, că le scap din mîini... Strigau de aceea și mai tare, mă loveau și mai des... Cu pumnii, cu bita, peste față, în cap... Dar eu devenisem surd la strigătele lor și loviturile parcă erau îndreptate asupra altuia... Ei îmi cereau să le răspund, la întrebări, dar nu puteam, căci îmi era teamă că pierd melodia. Melodia care fără știrea mea se născuse în mine în acele clipe cumplite, cînd repe-tam mereu în gînd un verset din Psalmi: „Laud pe Dumnezeu cu gura mea... căci El stă la dreapta celui obidit, ea să-l mîntuiască de mînia celor ce vor să-l osîndească sufletul.”

Intr-un trîziu prigonitorii mei s-au oprit, osteniți. Nu eu, ci ei osteniseră... Cînd am fost dus înapoi în celulă, prima grijă a fost să memorez cîntecul, să nu uit cumva melodia care se născuse în acel ceas greu și care mă ajutase să-mi înving spaima. Melodia care înfăptuise pentru mine minunea.

Cîntecul. Melodia. Nigun.

VICTOR RUSU



Adunările generale ale comunităților

BOTOȘANI

Comunitate cu un îndelungat trecut istoric, obștea botoșăneană este profund atașată credinței și tradiției noastre. În oraș există azi 9 sinagogi, dintre care 3 deschise zilnic, dimineața și seara. Funcționează un curs de Talmud Tora, unde se învață slova ebraică și pregătirea religioasă. Altă instituție tradițională, baia rituală, a fost de curînd renovată. Pe drept cuvînt, conducerea și enoriașii obștei se mîndresc cu restaurantul ritual, unde aproape 100 persoane iau masa zilnic, cu sau fără plată, în condiții civilizate. Bătrînilor, ca și persoanelor nedepășabile, li se aduce mîncarea la domiciliu. A fost, de asemenea, organizat un serviciu de asistență medicală la domiciliu.

Iată doar cîteva din realizările din ultima vreme, care au fost prezentate adunării generale în darea de seamă citită de d. S. Wittinig.

Spicuiul mai departe din acest text: cu sprijinul Federației a fost reparată Sinagoga Mare — edificiul de valoare istorică și arhitecturală — precum și alte 2 sinagogi. Cimitirul este întreținut cu grijă și pietatea cuvenite. Un număr de 268 enoriași sînt asistați ai Federației, primind ajutoare în bani, alimente, îmbrăcăminte și combustibil. Un prețios aport la menținerea vieții religioase are d. haham Strul Moscovici, care asigură și tăierea rituală.

Cu satisfacție a fost subliniat că în ultimii ani enoriașii se simt aproape de comunitate, fapt ce-și găsește expresie și în aceea că aproape toți capii de familie sînt contribuabili benevoli. Revista noastră pătrunde, de asemenea, în aproape toate căminele evreiești din oraș.

Comunitatea din Botoșani are în îndrumarea sa permanentă obștea din localitatea apropiată — Bucecea, Săveni și Ștefănești.

Dr. Emil Sechter, secretar general al F.C.E., a felicitat conducerea și enoriașii comunității pentru realizările de pînă acum, exprimîndu-le îndemnul de a continua să lucreze cu rîvnă pentru menținerea obștei și a instituțiilor ei în spirit autentic iudaic. D-sa a prezentat apoi o informare asupra activității Federației.

La adunare au asistat ca invitați și d-nii: dr. S. Cauffman, președintele Comunității evreilor din Iași; Camil Iacob, președintele Comunității din Rădăuți și Elias Rohrlach, secretarul Comunității din Dorohoi, membri ai Comitetului de conducere al F.C.E.

La discuții au luat cuvîntul d-nii: Iancu Abramovici, haham Strul Moscovici, Bernard Rosen, Meir Froim, dr. Josef Weiss, Smil Cotigaru, Carol Aronovici, Leib Pitariu, Idel Cojocaru, Hercu-Meier, Moise Katz, Sin Moise, Iosub, Saul Finkelstein, Iancu David și d-nele: Rica Leibovici, Matilda Hercovici, Amalia Adler.

În conducerea noului comitet au fost propuși: Samuel Wittinig, Lazăr Rosen, Marcu Haimar, av. Ițic Herz Cohn, Iancu Abramovici și Hena Groisman.

DOROHOI

Și în această obște din nordul Moldovei pulsează o autentică viață evreiască. Păstoria cu înțelepciune de d. rabin Pincu Wasserman, avînd norocul să aibă la conducere gospodari destoinici și cu mult suflet, comunitatea din Dorohoi se află printre cele frunțase. Aici funcționează 9 sinagogi, dintre care 4 zilnic. Cimitirul e întreținut cu pietate și respectul

cuvînt în înaintașilor ce odihnesc în el. Baia rituală se află la dispoziția enoriașilor. Cursul de Talmud Tora funcționează zilnic.

Mîndria comunității este căminul de bătrîni, unde cei fără familie și-au găsit o ambianță și toate cele de trebuință pentru o existență demnă și lipsită de griji. De mare utilitate în viața obștei este și restaurantul ritual, unde iau zilnic masa circa 70 de persoane.

În cadrul programului de asistență a enoriașilor bătrîni, bolnavi sau lipsiți de familie, un număr de 120 persoane primesc ajutoare permanente sub formă de bani, alimente, îmbrăcăminte, asistență medicală etc.

Comunitatea din Dorohoi se interesează și de nevoile corelațiilor din localitățile Darabani și Mîhăilești.

Dr. Emil Sechter a prezentat o informare despre activitatea Federației și a făcut aprecieri asupra muncii de pînă acum a conducerii comunității dorohoiene.

La discuții au luat parte d-nii: rabin Pincu Wasserman, Elias Rohrlach, Jonas David, Căruțer Ernest și d-na Hana R. Schachter.

În noul comitet au fost propuși d-nii: av. Peter Lomeanu, președinte, Elias Rohrlach, secretar, Ițic Casapu, Leib Haimovici și Ițic Croitoru, consilieri.

DEJ

Greu încercată în anii războiului și ai ocupației horthyste, comunitatea din Dej — care a dat în trecut rabinii și talmudiști străluciți — își menține tradiția și instituțiile preluate de la înaintași. Templul, unul din cele mai impunătoare edificii ale cultului mozaic din țară funcționează zilnic, dimineața și seara. Sărbătorile se prăznuiesc după tradiție. Aproape toți enoriașii sînt abonați ai Revistei cultului mozaic și contribuabili benevoli.

Cu pietate este îngrijit cimitirul obștei, unde repauzează atîția rabinii vestiji, printre care și cei din familia Paneth. Din inițiativa și prin rîvna unui distins enoriaș, d. dr. Carol Ordentlich, a fost alcătuită o schiță amănunțită a cimitirului, cu indicarea fiecărei pietre funerare. În acest fel orice mormînt este găsit de către vizitatori.

Iată doar cîteva aspecte extrase din darea de seamă prezentată de d. Emil Fîlup, președintele comunității. D-sa a salutat prezența reprezentanților Comitetului de conducere al F.C.E.; Emil Sechter, prim-rabin dr. Ernest Neumann și dr. Nicolae Kertesz.

La discuții au luat parte d-nii: Ordentlich Carol, Desideriu Farkas, prof. Leon Brinbaum, Andrei Altman, Matlay Sigismund, Samoilă Hirsch și Lupu Dub.

În noul comitet au fost propuși d-nii: Emil Fîlup, președinte, dr. Carol Ordentlich, av. Ernest Weinberger, Maximilian Citron și Alexa Mund.

★

Participanții la adunările generale au adresat telegrame de omagiu Eminenței Sale d. Șef rabin dr. Moses, păstorul spiritual al obștei evreiești din țară.

BAR MITZVA
LA GALAȚI

La Templul meseriașilor din Galați a avut loc ceremonia de Bar Mitzva a lui Alfred Signer. La serviciul divin, au luat parte părinții, rudele și prietenii sărbătoritului.

DECESE

În perioada 11—25 aprilie 1974, în cimitirele Comunității evreilor din București au fost înhumate:

Eskenassi Toni (76 ani), str. 13 Decembrie 22; Caldner Berta (82), Olteni 57; Bernstein Zlata (81), Calea Dușești 98; Pohoryles Wolf (71), Ciurea 14; Basalma Sofia (75), Nicolae Iorga 47; Weinberg Avram Meier (82), Chilia Veche 4; Goldenberg Herman (86), Dr. Westfried 2; Moech Carol Augustin (81), Semenici 2; Flicher Benjamin (77), Horia Rosetti 24; Tuchten Lazăr (58), Luncșoarei 17; Marcovici Dobrița (73), Bizet 7; Schein Hana (84), Băiceni 84; Cofler Haia Sura (77), Toamnei 24; Polinger Lupu (74), Ciobănașului 2; Reitman Sabin (63), Gh. Măneasa 15.

Serviciu divin de Yom Haatzmout

Cu prilejul sărbătorii *Yom Haatzmout* — ziua națională a statului Israel — în cadrul ceremoniei religioase de *Kabat Șabat* de vineri 26 aprilie 1974, un serviciu divin solemn a fost oficiat la Templul coral din București.

După intonarea rugăciunii de Halel — de slavă și preamărire a lui Dumnezeu pentru minunile săvârșite cu poporul său credincios — Eminentă Sa d. Șef rabin

dr. *Moses Rosen* a rostit predica ocazională.

Eminentă Sa d. Șef rabin și d-na dr. *Rosen*, precum și conducătorii Federației și ai Comunității din București au luat parte la recepția oferită de d. *Yohanan Cohen*, ambasadorul statului Israel la București, în cinstea celei de a XXVI-a aniversări a proclamării statului Israel.

Vizita delegației Knesset-ului



Convorbire cordială în cancelaria d-lui Șef rabin

În ziua de 15 aprilie a. e. Eminentă Sa d. Șef rabin dr. *Moses Rosen*, președintele Federației Comunităților Evreiești din România, a primit vizita delegației Knesset-ului, sosită la București spre a participa la sesiunea Uniunii Interparlamentare. Delegația a fost alcătuită din deputații: *Nethanel Lorch* (secretar general al Knesset-ului), *Yohanan Bader* și dr. *Ari Ancorion*.

A fost de față d. *Yohanan Cohen*, ambasadorul statului Israel la București.

În cadrul convorbirii ce a avut loc, membrii delegației au dat o înaltă apreciere înfăptuirilor României socialiste, politici sale externe de slujire a cauzei păcii și înțelegerei internaționale, de promovare a drepturilor fundamentale ale tuturor statelor și popoarelor, mari și mici. Ei au subliniat prestigiul și

admirația de care se bucură România și președintele *Nicolae Ceaușescu* în rindurile opiniei publice din Israel.

Dind urmare interesului viu al delegației, Eminentă Sa d. Șef rabin dr. *Moses Rosen* a prezentat realizările obștei evreiești din țară pe tărîmul culturii, culturii și asistenței sociale, scoțind în evidență libertatea deplină de care, alături de ceilalți cetățeni se bucură evreii în România.

În legătură cu apropiata sărbătoare națională a Israelului — *Yom Haatzmout* — Eminentă Sa a rugat membrii delegației să transmită Knesset-ului și întregului popor israelian cele mai calde felicitări și binecuvîntarea de pace.

Întrevederea a decurs într-o atmosferă deosebit de cordială.

CUVÎNTUL CITITORILOR

Din partea cititorului nostru dr. *Leon H. Bone* din Caracas (Venezuela) am primit o lungă scrisoare, din care desprindem:

„Sint abonatul Revistei culturii mozaice de mulți ani, ca și al gazetei *Tribuna României*, de la primul ei număr. Ambele mențin amintirea trecutului, celor care s-au născut pe pământul românesc, dar pe care soarta i-a împrăștiat pe alte meleaguri. Mi-au plăcut articolele d-lui V. Rusu: „Șmil”, iar dintr-un număr anterior „Muzicanții”.

Sint în vîrstă de 63 de ani, dar încă îmi amintesc din copilărie de acești muzicanți, care prin cîntecele lor scoteau lacrimi bunicii mei și întregii generații trecute și dispărute! Rețin numele unei străzi din Iași, numită de evreii din trecut „Dus Clezmerșil Ghesel”, acolo era și „Die Clezmerșe Șil”. Mai rețin și două figuri de muzicanți mai bătrîni din copilăria mea: era în strada Pantelimon, iar numele muzicanților, *Arol Goldstein* și *Beiriș*. Acesta din urmă mi-a dat primele noțiuni de vioară, cu cîntece vechi de secole.

Mi-a răscolit trecutul articolele lui *Marius Mircu* — căci sint din Iași — în care aminteste atîtea personaje cunoscute de mine încă din fragedă tinerețe: *Jean Hefter*, *Alfred Hefter*, *Moses Duff*, *Isaac Moscovici*, *Albert Schreiber*, *S. Cristian* etc. În plus, lagărele din 1940—1944.

Articolele și activitatea d-lui Șef rabin dr. *Moses Rosen* sint excepționale. Cred că articolele d-sale ar trebui colectate și traduse, ca să rămîna ca o hrană sufletească pentru cei

care le vor citi în viitor, pentru ca să învețe să meargă pe același drum, tradițional și îndrumător pentru comunitățile noastre.

D-sa este un exemplu, cred unic, de om care, fără a se simți sau fără a se declara obosit, colindă peste mări și țări, luptînd pentru prestigiul păstorilor săi.”

Solemnitate la Templul coral

La templul coral din București a avut loc ceremonia de Bar Mițva a tinărului *Berti Katz* din București, fiul d-nei și d-lui ing. *Ușer Katz*.

La ceremonie, care a fost onorată de prezența Eminentei Sale d-l Șef Rabin dr. *Moses Rosen*, au luat parte numeroși invitați, rude și prieteni.

Služba religioasă a fost oficiată de dl. prim cantor *W. Harnic*, asistat de corul templului.

În cuvîntul său, *Berti Katz* și-a exprimat recunoștința pentru posibilitatea pe care a avut-o de a învăța slova și cartea sfîntă.

Ceremonia s-a încheiat cu înălțătoare cuvinte rostite de Eminentă Sa dl. Șef Rabin dr. *Moses Rosen*, care l-a binecuvîntat pe sărbătorit.

Din zilele lui Bar Kohba, Fiul stelei

Procesiunea triumfală a împăratului roman *Vespaian* și a fiilor săi *Titus* și *Domitian* se întindea pe o mare distanță. În fruntea paradei, soldați romani purtau odoarele sfinte jefuite din Templu — o menoră de preț, o masă de aur, suluri de Tora. În urma soldaților romani au trecut prin arcul de triumf al lui *Titus* prizonierii, cei care se răsculaseră contra imperiului roman în anul 66.

Printre captivi se aflau conducătorii revoltei — *Simon ben Giora* și *Johanan ben Gisa-lai*. Primul era tîrît cu o funie, apoi, după tradiția romană, a fost sacrificat zeilor, fiind aruncat de pe o stîncă înaltă în hăul de dedesubt. Mii de bărbați, femei și copii au fost vinduți de cuceritori neguțătorilor de sclavi. Monede speciale au fost bătute pentru a marca strălucita victorie.

Această catastrofă, cunoscută, în istoria evreiască sub denumirea de *Distrugerea celui de al doilea templu*, a fost povestită de un martor ocular — renumitul istoric *Josephus Flavius*. În luptele de la Galileea, acesta a fost unul dintre conducătorii evreilor, dar apoi a trecut la romani, socotind că lupta e pierdută.

Infrîngerea a pus capăt oricărei urme de autonomie în Iudeea. O considerabilă parte a țării a fost colonizată cu greci și romani, iar stăpîni a devenit un guvernator militar.

Dezamăgirea era profundă și durerea amară. Gruparea saduceenilor, aproape lichidată, de zeloți în timpul revoltei, nu mai avea nici o putere, iar esenții înlăturaseră elementele naționale ale religiei iudaice, lipsindu-se astfel de suport popular. Totuși, în pofida acestor fapte, nimeni n-a reușit să stingă dorința de libertate și puterea de luptă a celor înfrinți.

Purtătorii steagului revoltei erau, ca și mai înainte, rebelii zeloți, care reușiseră să se refugieze în provinciile unde mai erau comunități evreiești, departe de prigoana împăratului. Luaseră cu ei nu disperarea celor înfrinți, ci credința în victorie. Au fost primiți cu înțelegere de comunitățile care i-au găzduit. Înconjurati cu o aură de legendă, ei au devenit eroi populari.

Suferințele produse de cruzimea imperială au sădit în sufletele celor obidiți ura contra cuceritorului. Era tocmai o perioadă în care imperiul restringea tot mai mult autonomia și drepturile provinciilor „barbare”. Armatele erau pregătite pentru a trece prin sabie orice încercare de eliberare. Populațiile din Iudeea, Cipru, Cirenaica și din alte țări suportau greaua povară a trupelor romane, prin taxe excesive și munci obligatorii.

Permanetul război cu părții solicita de asemenea enorme eforturi materiale și umane. Pe deasupra, revoltele galilor, celților etc. măreau sarcina impusă locuitorilor provinciilor anexate la imperiu.

Încă din primii ani ai celui de al doilea secol, un nou val de revolte s-a ridicat în numeroase provincii, mai ales în părțile estice, unde apăsarea era mai grea. Evreii au participat și ei la aceste mișcări: cînd, pentru a-i ataca pe părți, armatele romane au mărșăluit spre Babilonia, unde trăia o numeroasă populație evreiască, aceștia au apărut țara în care găsiseră adăpost și în care se bucurau de libertate. În același timp, evreii din Cirenaica și din Cipru s-au ridicat și ei forțându-l pe împăratul *Traian* să se retragă din fața Babilonului.

Deși Iudeea nu luase parte la lupte, ea nu a fost scutită de represiuni. Noul împărat *Hadrian*, a venit cu proiectul transformării Ierusalimului într-un oraș roman, care ar fi urmat să se numească *Aelia Capitolina*. Pe locul templului distrus ar fi urmat să se ridice un altar în cinstea lui *Jupiter*. Puteau oare evreii să asiste pasivi la asemenea proiecte?

Neliniștea a cuprins toate păturile poporului. S-au conturat două tendințe: una era reprezentată de rabi *Akiva*, cealaltă de rabi *Johanan ben Torta*. Deși ambele pleau de la tradiția religioasă, erau opuse. *Akiva*, mai realist, considera că salvarea poate fi obținută doar prin luptă hotărâtă contra cuceritorului. El însuși a vizitat comunitățile evreiești din Asia Mică. Cu zelul său, a reușit să facă să renască în sufletele oamenilor credința în succesul unei noi revolte. Entuziasmul discipolilor săi nu se exprima doar prin cuvinte, ci și prin ajutor material.

Gîndirea analitică a lui rabi *Akiva* cuprindea întreaga situație din imperiu. Simțea el însuși soarta crudă a popoarelor reduse la soarta de sclavi și observa cum întregul sistem de represiune începe să se clatine. Credința într-o luptă unită a tuturor acestor popoare, care să arunce jugul puterii imperiale, îl însufletea.

Rabi *Akiva* era un conducător spiritual prin care se întruchipau visurile și aspirațiile iudeilor. Cu totul alta era părerea lui rabi *Johanan ben Torta*. De la început acesta înlătura orice credință în victorie. El era însăpămîntat de puterea militară romană și de inextorabila război care ar fi urmat unei neșperanțe. Astfel, el credea că trebuie să se aibă încredere în promisiunile împăratului și ale senatului. Prin gura sa vorbeau acei iudei pentru care libertatea însemna bogăție și prosperitate, chiar cu prețul cooperării cu asu-priorul.

Dar figura centrală a luptei a devenit un tînar pînă atunci necunoscut — *Simon bar*

Kohba. În unele lucrări de istorie, acesta este comparat cu *Hanibal*, celebrul general cartaginez. Personalitatea lui *Bar Kohba* încă mai generează controverse. Se presupune că adevăratul său nume ar fi fost *Șimon bar Koziba* (din orașul *Kozib*). Se crede că rabi *Akiva* i-a dat numele sub care a devenit cunoscut — *Bar Kohba*: *Fiul stelei*.

Nu e nici o îndoială că rabi *Akiva* a fost cucerit de personalitatea acestui conducător militar. Impozanta sa înfățișare fizică, mintea analitică, credința și entuziasmul său au fost atribute suplimentare care l-au înclinat cu aura unui izbăvitor. Unii istorici consideră mișcarea condusă de *Bar Kohba* ca primul val mesianic din istoria noastră.

Cînd a izbucnit al doilea război contra romanilor, numeroși luptători pentru libertate din popoarele învincate au venit să se alăture lui. Unii istorici susțin că s-au format chiar și armate de sclavi care s-au refugiat în tabăra iudee. Surse evreiești ne indică numărul luptătorilor lui *Bar Kohba* ca fiind de circa 400 000 de oameni, iar istoricul grec *Cassius Dio* îi socotește la 580 000. Era o armată nu numai plină de elan, dar și bine antrenată.

Pregătita în cel mai strict secret, revolta i-a luat pe romani prin surprindere. Primele bătălii s-au soldat cu victorii pentru *Bar Kohba* și luptătorii săi. Sub presiunea unui puternic atac, garnizoana lui *Tineius Rufus* puternic centru militar, a căzut. Într-un singur an, 132, a fost cucerite mai mult de 50 de orașe fortificate.

Senatul roman a trimis contra răsculaților doi faimoși conducători militari: *Publius Marcellus* și *Lalio Arbaus*, în fruntea unei puternice armate. În trei bătălii ei au fost zdrobiți, vîdindu-se superioritatea momentană a armatei răsculaților. Cu această ocazie, cuprins de entuziasm, *Bar Kohba* a pus să se bată monede care să conștinească independența Iudeii. Totuși bucuria era prematură: victoria încă nu era definitivă, puterea militară imperială era prea mare.

Conducătorii romani erau alarmați nu atît de înfrîngerea militară, cît de răul exemplu pe care iudeii l-ar fi putut da celorlalte provincii ale imperiului. Roma trebuia să rămîna invincibilă! *Lozina* era: „Dacă Roma spune ceva, e ca și făcut”, ceea ce nu era doar o figură de stil. Încercarea de slăbire a puterii imperiale trebuia aspru pedepsită. În acest scop senatul a hotărît să numească în fruntea unei mari armate pe cel mai bun strateg roman: *Iulius Severus*, rechemat în grabă din îndepărtată Britanie, unde înăbușise alte revolte. Ajuns în Iudeea, îndelungată sa experiență militară l-a îndemnat să ducă un război de uzură. El a încercuit țara și a tăiat toate căile de aducere a hranei și a proviziilor vitale. Puternicele sale divizii de cavalerie atacau și distrugeau grupe mai mici de rebeli. Armata era îndemnată să se poarte cît mai crud, pentru a-i înfricoșa pe asediați. Aliații săi cei mai buni erau foamea și frica.

Din păcate, în timp ce revolta zeloților condusă de *Simon ben Giora* și de *Johanan ben Gisa-lai* a avut cronicari în persoana lui *Josephus Flavius* și a altor istorici romani contemporani, perioada legendarului *Bar Kohba* n-a fost descrisă. Mai mult, chiar importante documente, cum ar fi discursul oratorului roman *Antonius Iulianus*, au fost pierdute. E posibil ca însăși romanii să fi distrus toate dovezile acestei ultime încercări de cucerire a independenței, pentru ca să dispară chiar și amintirea unor victorii care ar fi putut îndemna la noi revolte.

Istoricii, sprijinîți de arheologii și de mărturi fragmentare ale contemporanilor, au fost însă în cele din urmă în stare să reconstituie faptele. Sint dovezi că lupte grele au fost date pînă la înfrîngerea rebelilor. Fiecare oraș și fiecare punct strategic a fost apărut pînă la ultimul om. După 50 de bătălii sîngeroase, ultimii apărători ai libertății s-au regroupat în fortăreața *Betar*, unde s-a desfășurat finalul dramatic al luptei.

Armata imperială, compusă din 100 000 de oameni, a avut nevoie de un an și jumătate pentru a lua această ultimă și cea mai puternică fortăreață. După relatarea lui *Cassius Dio*, romanii au distrus în acest război 35 de fortărețe și 985 de așezări, omorînd 586 000 de oameni. Se spune că senatul roman n-a vrut să permită organizarea unei procesiuni triumfale pentru împărat și pentru strategul *Iulius Severus*, ținînd cont de grelele pierderi suferite de armatele acestuia.

...Au trecut aproape două milenii de la aceste evenimente. În aceste zile ale lunii Iar, cînd numărătorele zilelor ce despart sărbătorele eliberării din robia fizică — *Pesah* — de cea a eliberării din robia spirituală — *Șavuot* — se apropie de cifra de 33, ne reamintim de revolta lui *Bar Kohba* și de sîngeroasa ei înăbușire.

Sapte săptămîni de doliu sint închinete evocării luptei înegale a trupelor lui *Bar Kohba* — *Fiul stelei*. Moartea tragică a luptătorilor săi pentru libertate nu a fost zadarnică: ea a arătat voința și curajul poporului, care nu a sîvîșit și-a viața pentru credința sa. *Lag Baomer*, cea mai modestă dintre sărbătorile noastre, ne evocă aceste întîmplări pline de dramatism și de forță credinței.

S. BAD

Generalul Stroop își amintește...

În cronică holocaustului, numele lui Jürgen Stroop este legat de unul din cele mai sângeroase evenimente: înăbușirea în sânge a eroicilor răzcoale a ghetoului din Varșovia.

La terminarea războiului, Stroop a fost făcut prizonier de armata americană, judecat pentru asasinarea unor prizonieri de război și apoi extrădat Poloniei. Judecat la locul crimelor sale, a fost condamnat la moarte prin spânzurătoare.

În zilele ce au precedat execuția, printr-un concurs de împrejurări, au putut fi notate amintirile acestui asasin despre modul în care a fost lichidat ghetoul din Varșovia.

„Era 15 aprilie 1943, mă întorceam de la Lwow după o călătorie de serviciu în provincie. Odată ajuns, m-a căutat un ofițer de serviciu, trimis de generalul Katmann și mi-a adus la cunoștință că am fost căutat de mai multe ori prin telefon de la Berlin și că urma să aștept în apartamentul meu un ordin al înaltului stat major. Mă așteptam deci la o comunicare în cod prin telex, sau chiar la un telefon din partea lui Himmler.

În cursul după-amiezii, așteptarea mi-a fost întreruptă de un telefon. Am tresărit. Întâi s-a auzit vocea unui ofițer care mi-a verificat identitatea, apoi chiar vocea lui Heinrich Himmler. Mi-am dat seama că era vorba de ceva foarte important. Reichsführerul SS mi-a ordonat lăconic să mă prezint a doua zi la Cracovia, la comandantul superior, generalul de poliție Friedrich Kruger, pentru a primi indicații înaintea plecării mele la Varșovia. Am încercat să aminc călătoria cu câteva zile, dar Himmler a rămas ferm: acțiunea era mult prea importantă.”

Himmler l-a trimis la Varșovia ca să supravegheze evacuarea evreilor din ghetou, deși acolo se afla și comandantul local al poliției, Sammern-Frankengerg. De ce mai era nevoie și de Stroop?

„Von Sammern era prea moale, un intelectual din Tirol, doctor în drept și în filozofie, nepotrivit unei asemenea acțiuni.

M-am prezentat deci la cartierul său general, unde tocmai avea loc o ședință. Se discutau ultimele pregătiri ale evacuării ghetoului, acțiune care urma să înceapă a doua zi de dimineață. Când m-a văzut, von Sammern a fost tulburat — și-a dat seama că eram o amenințare la adresa carierei sale.

După-amiaza, m-am dus să vizitez regiunea în care oamenii lui von Sammern se pregăteau de luptă. Am primit cu atenție clădirile de la limita ghetoului și am verificat vigilența paznicilor. Erau în majoritatea lor tineri, în schimb erau ascultători, perseverenți și duri față de inamic. Când am părăsit ghetoul, am auzit o împuscătură, undeva în apropiere. Era un tânăr soldat, care începuse să tragă cu pușca. „Ne plictisim, domnule locotenent. Când începem să tragem în animalele din menagerie?”

O acțiune ratată

„La 19 aprilie, dimineața la ora 6, von Sammern a declanșat atacul. Locuitorii ghetoului erau însă pregătiți. Căci de la ora patru străzile din jur răsunau de zgomotul camioanelor cu trupe și al tancurilor. Eram ținut la curent prin telefon de desfășurarea evenimentelor. La ora șase erau în ghetou prea puține trupe: doar 150 de soldați și 16 ofițeri. Primele cinci minute au fost calme — trupele noastre au intrat pe străzile ghetoului și von Sammern credea că totul va fi un fel de promenadă de primăvară, când a început un foc metodic de baraj. Soldații au intrat în panică. Ofițerii își îndemneau trupele să înainteze, în loc să se retragă. În fața rezistenței din ce în ce mai puternică, von Sammern a adus pe străduțele înguste ale ghetoului un car de asalt al SS-lui și două care blindate. Asediați au tras asupra lor și folosindu-se de sticle explozive le-au incendiat. În luptele care au avut loc în ora următoare, trupele SS au fost oprite. Efectul era demoralizant. Carul de asalt fusese incendiat de două ori și nu mai putea fi folosit. La fel se întâmplase cu una din blindate. Doisprezece SS-și fuseseră răniți.

La cartierul meu general, telefoanele au prins să sune. Am sunat de trei ori de vorbă cu Kruger și cu Himmler. Erau furioși; mi-au ordonat să-l destituiesc pe comandantul poliției și al SS-lui și să preiau eu conducerea acțiunii.

Nu a mai fost nevoie să comand retragerea trupelor, căci soldații fugiseră din ghetou. Kruger urla și injura la telefon: „E o rușine, o înfrângere politică și militară, o pată pe onoarea trupelor SS, iar acest doctor în filozofie, acest intelectual tirolez, acest imbecil trebuie imediat arestat și judecat. Aruncați în luptă contra ghetoului toate forțele SS. Țineți în stare de luptă toți oamenii Wehrmachtului, toți naștiți din serviciile auxiliare...”

Himmler era mai stăpînit, deși cuprins și el de furie. A interzis să fie arestat von Sam-

mern, căci aceasta ar fi provocat fricțiuni cu naștii austriece.

Am preluat comanda trupelor și le-am pus în ordine. Soldaților li s-a distribuit alcool. Am adus toate rezervele de care dispuneam, inclusiv un car de asalt și o mașină blindată. La ora opt, efectul trupelor fusese dublat.

Al doilea atac

Am pornit din nou la atac. Din nou, în primele minute nu am întâmpinat nici-o rezistență. Deodată, din câteva case au început focuri de carabină și de pistol, iar asupra carurilor erau aruncate grenade. Am oprit ofensiva și am început un atac de artilerie. În scurt timp am distrus casele din care se trăgea. Folosindu-ne și de mitraliere, am reușit să facem ca răsculații să părăsească locurile întărite și acoperirile pe care rezistau. Grupe speciale de luptă au fost îndreptate asupra bunkerelor și imobilelor care continuau rezistența.

Trupele noastre au folosit printre altele artileria, aruncătoare de flăcări și grenade. În cele din urmă am reușit să cucerim centrele de rezistență, dar n-am putut captura nici un luptător. Am găsit în schimb 400 de civili, pe care i-am trimis în alte lagăre. Ceilalți fugiseră prin canale și prin labirintele subterane. Am ordonat inundarea lor, pentru a distruge această cale de retragere a inamicului. Se pare însă că apa n-a dat prea mari rezultate.

Prima zi de luptă fusese extrem de dură pentru noi. Fusesem obligați să acționăm prudent, dar în același timp curajoși și decisi. Nu doream în acea zi o victorie definitivă, ci doar să ridic moralul trupelor. De fapt, reușisem să cuceresc teren, iar pierderile noastre nu fuseseră prea mari.

La ora opt seara am ordonat retragerea trupelor și am părăsit ghetoul, avînd grijă să întăresc paza. La cartierul meu general mă aștepta o masă copioasă, apoi am fost felicitat personal de Kruger și Himmler.

Rezistența continuă

A doua zi de luptă am început-o neliniștit. Oare cum aveau să se desfășoare lucrurile mai departe? În timp ce mă bărbieram, luam în considerare diferite posibilități. Eram foarte agitat și înaintea de a coborî din apartament m-am închinat, așa cum fusesem învățat în anii copilăriei. Am respirat adînc aerul primăvărat și am plecat din nou spre ghetou. Am împărțit oamenii în grupe de câte 36, fiecare condusă de cîte un ofițer. Am ordonat comandantului de poliție Sternhagel să intre cu precauție pe teritoriul cucerit în ziua precedentă și să scotocească toată regiunea, ca să nu putem fi atacați pe la spate. Eram convins că în această a doua zi vom



Generalul urmărește la fața locului acțiunea de nimicire a ghetoului

reuși evacuarea aproape în întregime a ghetoului, a treia zi fiind rezervată „finisărilor”.

Planul meu fusese prea optimist. Ne-am lovit imediat de centre de rezistență și de cazemate camuflate. În plus, în zonele de est și de nord ale ghetoului am fost prinși cu un foc intens. Am aruncat în luptă, sub protecția unui car de asalt, două detașamente. Carul a fost luat înău sub tirul luptătorilor evrei; un proiectil i-a distrus o ușa. După repararea paniei, am continuat lupta. Cu prețul a doi răniți, am reușit să cucerim câteva puncte întărite.

În lupta contra bunkerelor ocupate de insurgenți, un rol important l-au jucat aruncătoarele de flăcări și artileria. Confruntarea era crîncenă și, din păcate, eram întruși la distanță de tirul precis al dușmanilor. Am aruncat în luptă și trupe de geniu și câteva baterii de artilerie antiaeriană...

În rapoartele mele despre aceste lupte, nu semnalasem la rubrica „forțe de care dispunem” decât doar un singur obuzier. În realitate, prin relațiile mele, puteam să procur mai multe, după necesități. Doream să zdrobesc acest cuib de rezistență, așa că am adus trei obuziere. La sugestia dr-lui Hahn nu am raportat toate forțele aruncate în luptă, căci ar fi fost contraindicat din punct de vedere politic.

În labirintul de case în care acționam în acel moment, se aflau circa 10.000 de evrei; totuși statisticile noastre nu dădeau decât cifra de 4.000. Cum se explica această discrepanță? Și cum de erau atît de bine pregătiți de luptă? Îngelind și corupînd oamenii noștri de pază, evreii reușiseră să pună la punct o rețea de cazemate, puncte întărite, pivnițe locuibile, culoare și treceri subterane, într-un cuvînt, o adevărată linie de front. Din atelierele de reparații în care lucrau reușiseră să sustragă diferite aparate, materiale chimice, chiar arme... Se pusese la punct o adevărată industrie de armament ce producea printre altele grenade de mînă, sticle incendiare, mine, aruncătoare de mine și de grenade. Reușiseră

chiar să repare câteva tunuri avariate și să seră abandonate de noi. Fără îndoială că, mijloace numai de ei știute, reușiseră să trîndă în magazinele militare de fierărie. În plus, produceau cu mijloace proprii carabine, pistole și bombe...

Situația devenise foarte complicată. Pe măsură ce noaptea n-am reușit să cucerim puncte întărite care mai rezistau. Seara mi-am întrerupt lupta.

Nici această zi nu fusese încununată cu succes. Nu reușisem să arstăm decât 300 evrei; cei rămași și cei valizi au fost trimiși să lucreze în alte lagăre.

Am cucerit fiecare casă cu lupte grele

Miercuri dimineața am atacat iarăși centrul ghetoului. După asalturi repetate, am reușit în fine să curățăm de evrei o parte din regiune. Fuseseră nu mai puțin de 700 bunkere. Lupta se desfășurase cu încredință. Agili ca niște feline, luptătorii treceau de la o acuzătoare în alta. Trebuie să menționez că aveau metode excelente de semnalizare și se repliau perfect în culoarele subterane.

La sfîrșitul zilei, 5.000 de evrei erau în viață. Din păcate, era doar jumătate din cifra celor ce ne opuseseră rezistență. Bunkere mai erau întregi. Știam desigur că numărul luptătorilor mai erau în viață, ascunși în pivnițe, dar nu cunoșteam căile de acces. Trebuia deci să controlăm permanent zona și de fiecare dată ne ciocniam de un obstacol de rezistență.

În ziua următoare situația era aceeași. Am ordonat SS-șilor să fie prudenți, interzîndu-le riscurile inutile. Pierderile noastre au devenit astfel mai mici. Trei elemente noi au marcat aceste zile.

Întîi: în casele pacificate și distruse au reapărut luptătorii din rezistență ce trăgeau în noi. Le-am administrat o bună corecție.

Memento

Papucii cu talpa de lemn

Povestirea amintirilor înseamnă înaintea de toate evocarea — complexă —, uneori tulburătoare, a unei experiențe umane unice, căci fiecare dintre acțiunile omului este în felul ei irepetabilă, chiar și atunci cînd ea se încadrează într-un fenomen general, valabil pentru mulți. Amintirile ca și emoțiile nu se pot programa. Ele sînt suverane și ne surprind prezentîndu-se cînd și unde vor. Iar eu și azi mă minunez ca un debutant în ale vieții cînd îmi bate la ușa cite o amintire neașteptată, pe care o credeam pierdută, îngropată de multă vreme. Și trebuie să mărturisesc că nu mă regăsesc ușor în această realitate retrăită uneori cu o qumitoare fidelitate.

„Toate acestea le spun după o asemenea retrăire. Iată ce mi s-a întîmplat. De ani de zile mă reîntorc la Tîrgu Mureș cînd mă simt slăbit sau bolnav. Gestul nu are vreo justificare obiectivă — este un

impuls izvorit poate din dorința de a fi aci în ceasurile îndoielii, aci la Tîrgu Mureș unde m-am trăit anii copilăriei împreună cu părinții mei.

„Îmi place mirosul primăverii pe malurile Mureșului, străzile atît de cunoscute și — de ce să nu recunosc? — amintirile despre copilul ce zburda între zidurile acestui oraș primitiv.

Și acum e primitiv. Și spitalul unde sînt internat e primitiv. Stau la etajul al treilea și ca în orice spital sînt legat de pat dar — în gînd — pot să mă aventurez în afara zidurilor acestei vechi clădiri. E adevărat, mai mult înapoi decît înainte.

Diminețile sînt încă reci. Mai ales în primele ceasuri, pe coridor lung, luminat de zorile cenușii ale zilei care se naște. String pe mine halatul și pornesc spre capăt. E liniște. Și în mine și pe coridor. Dar — vai! Papucii mei cu talpa din lemn se abat în mod grosolan

de la regulamentul interior al clinicii — „clap”, „clap” — și zgomotul lor mă jenează. Încerc să merg cu mai multă grijă. Dar clap-clap pe cimentul rece al coridorului. Mă opresc. Nu mai fac nici un pas. Ce liniște superbă! Totuși n-am încotro: sau înapoi în salonul 14 sau... Parcă e mai aproape fereastra. Mă tocmesc cu mine însumi. Da, e clar, încă patru pași, deci patru „clap-uri” și voi fi în fața geamului. Degeaba. Nu mă pot gîndi la altceva, sunetul simplu al banalilor mei papucii mă obsedează. Aud, clar ecoul lor venit de departe — din negura anilor patruzeci și patru. Atunci am purtat pentru prima dată astfel de papucii cu talpa de lemn, produs „erzeugt” în Reich-ul german.

E liniște. Dacă ar veni cineva — ar dispăre ecoul, s-ar retrage amintirea. Dar nu vine nimeni. E prea devreme. Și e prea tîrziu pentru mine...

Privesc prin geam. De aci, de sus, vezi departe. La dreapta, dealurile line ale orașului par mai scunde ca în copilărie. Mai la stînga un cartier nou, cu o fabrică veche. Blocurile noi acoperă fabrica, pe care de fapt nu o pot vedea de

Acum 90 de ani...

(1- 15 mai 1984)

mulți au murit și circa 200 au fost capturați. În al doilea rând, aveam griji cu sistemul de canalizare din ghetou, care oferea asediaților un mijloc perfect de evadare și de atac prin surprindere. Cu toate eforturile noastre, nu am putut stăvi trecerea evreilor prin canale. Nu am reușit nici să înundăm conductele, și aici bombele fumigene nu au dat rezultat... Al treilea fenomen interesant era participarea femeilor, membre ale mișcării „Hehalut”, la lupte.

Una din aceste fete, capturată, avea un aer nevinovat. Deodată a scos din sin o grenadă și a aruncat-o asupra SS-știlor. Nu era un caz izolat, așa că am ordonat să nu mai fie capturate ci să fie ucise de la distanță, cu mitraliera.

La 22 aprilie, insurgenții au ridicat pe un imobil de beton armat două drapеле: unul alb-albastru, altul alb-roșu. Aceste steaguri erau o adevărată sfidare. În cursul acțiunii de îndepărtare a lor au murit cîțiva soldați și un sublocotenent de cavalerie, la care țineam mult. Am scris mamei sale o lungă scrisoare de condoleanțe.

Fusesse însă nevoie de aceste sacrificii: drapелеle aminteau luptătorilor cauza lor, erau un imbold la luptă. Cum aș fi putut să le las să fluture! Chiar și Himmler a înțeles importanța lor și mi-a strigat prin telefon: „Ascultă Stroop! Coboară acele drapеле cu orice preț!”.

În acea zi am avut numeroase pierderi, iar moralul trupelor începuse să scadă. Unii dintre soldați dădeau chiar semne de frică. În această situație, după ce m-am consultat cu generalul Kruger, cu acordul Berlinului, am hotărît să incendiez ghetoul, casă cu casă. Eram gata să sacrific chiar și uzinele și atelierele noastre din ghetou. De altfel, geniștii aveau o experiență bună în acest gen de lucrări... Jumătate de oră după darea ordinului prima casă era în flăcări. Dar chiar și acum răsculații trăgeau asupra noastră, căuind să se salveze prin fugă. Unii cîntau cîntece, probabil psalmi; alții strigau: „Hitler kaput! Jos nașiștii!”.

Peste tot erau incendii, fum, flăcări. În aer se simțea mirosul de carne arsă și de praf de pușcă... Zgomotul era infernal: tunuri, grenade, urlete, comenzi...

Din casele cuprinse de flăcări începuseră să sară „parașuștii”. Li pocerăserăm astfel pe cei ce încercau să sară pe ferestre ca să se salveze. În majoritatea lor erau copii: aruncau întii perne sau saltele și apoi săreau pe ele de la etaj. Divertismentul a durat toată noaptea.

A doua zi, vineri, am împărțit ghetoul în 24 de sectoare. În fiecare dintre ele am trimis un detașament de asalt. Am ordonat apoi să se răspîndească vestea că la ora patru după amiază acțiunea va fi terminată; zvonul acesta a ajuns la cunoștința celor din bunkere. La ora anunțată am retras cele 24 de detașamente, care capturaseră 600 de rebeli și

omoriseră 200, apoi o parte din oamenii mei au plecat, făcînd mult zgomot din motoarele camioanelor. După două ore am revenit cu toate mijloacele de care dispuneam... Luptătorii s-au lăsat surprinși, dar nu toți. Un puternic detașament de insurgenți revenise la pozițiile curățate în zilele precedente. Iarși au avut loc lupte grele. Am pus în acțiune un car de asalt și blindate.

Am operat și în exteriorul ghetoului, de unde rebelii erau aprovizionăți. În casele învecinate am descoperit un depozit de armament, dar luptătorii de acolo fugiseră. În acțiune am avut un schimb de focuri, în care a fost distrus un camion și mai mulți oameni au fost uciși.

Tot în acea zi a trebuit să ordon îndepărtarea cadavrelor care se descompuneau sub soarele primăvăric. Unii luptători se ascundeau printre cadavre, apoi fugeau din cîmîrit.

A doua zi era sîmbătă. Din ajun întrerupsesem acțiunile contra ghetoului; am reușit chiar să dăm impresia că socotim operația încheiată. De cîteva ore domnea calmul; deodată am început un atac din toate părțile. Cele 24 de detașamente de asalt au obținut rezultate magnifice. Evreii au fost surprinși nepregătiți. Soldații noștri erau familiarizați cu toate cursele ghetoului și aveau o bună experiență. Spre seară am atacat un grup de imobile din nord-estul ghetoului. Am înconjurat cartierul, dar am fost împinși de o rezistență îndrîjită. Lupta a durat opt ore, fără întrerupere. În cele din urmă am hotărît să incendiez zona cu aruncătoare de flăcări. Pe străzi era lumină ca ziua. Mă foloseam de SS-ști, căci nervii celorlalți soldați începuseră să cedeze.

Ultima zi

Pînă la 25 aprilie, orele 6 dimineața, capturasem 25.000 de evrei. Băzîndu-mă pe cifrele noastre statistice, consideram că în ghetou nu mai pot fi mulți luptători. Făcusem și o modificare de tactică. De ce să primejdiesc viața soldaților, cînd focul ar fi fost la fel de eficace? Flăcările și fumul urmau să învingă pe răsculați. Noi trebuia doar să așteptăm cu mitralierele, ca să-i omorîm pe cei ce încearcă să scape. Dar s-a dovedit că din nou am fost prea optimist. Operațiunea a durat mult peste așteptări. Soldații erau obosiți, murdări și la capătul puterilor.

Am lăsat cîteva trupe care să păzească ghetoul în flăcări și am început retragerea. Acțiunea era terminată.

M-am întors în apartamentul meu, am citit rapoartele zilnice, am dat ultimele dispoziții comandanților de detașamente, apoi m-am culcat. Eram atît de obosit că n-am mai făcut nici baie. Am adormit imediat.

MONUMENTUL DE LA DRANCY

Sculptorul Shlomo Selinger a obținut premiul întii la concursul internațional pentru Monumentul comemorativ al victimelor persecuțiilor rasiale, internate în lagărul de la Drancy, „anticamera lagărelor morții”.

Selinger a fost deportat la vîrsta de 13 ani și a fost deținut timp de 4 ani în lagărele de concentrare din Germania hitleristă. În momentul eliberării, a fost descoperit pe un morman de cadavre de un medic, care l-a îngrijit și l-a readus la viață. Timp de 9 ani, Selinger a fost amnezic. De-abia în 1953 i-a revenit memoria și a început să sculpteze.

Proiectul monumentului ce urmează a fi înălțat este alcătuit dintr-un ansamblu de trei blocuri de granit roz. Cele două blocuri laterale sînt arcuite, formînd astfel un portal: poarta spre moarte. Blocul central, compus din zece personaje în flăcări exprimă suferința, moartea și demnitatea.

● **IN URMA cererii făcute din partea a zece studenți liceali, domnii dr. Beck și dr. Gaster au avut bunăvoința de a se însăcîra, cel întii cu un curs liber de istoria israeliților, cel de al doilea cu un curs liber de literatură israelită. Cursul domnului dr. Beck se ține în fiecare duminică după amiază iar al domnului Gaster joi, ambele în sala Barașeum.**

● **SOCIETATEA CHEVRA CHEDOSA a israeliților sefarzi a cumpărat un loc spașios în Strada Spaniolă, spre a înlocui acolo un azil pentru bătrîni.**

● **LA GALAȘI a încetat din viață Sigfried Löbel, doctor în drept, fiul regretatului Isaac Löbel. Abia în vîrstă de 28 ani, „în puterea juneței, el subcăzu unui tifus greu de care a fost lovit la Viena”. A fost, ca și tatăl său, unul din fruntașii evreimii din țară, președintele consiliului central de emigrare, membru în mai multe societăți filantropice, cenzor la sucursala Băncii Naționale.**

● **GAZETA FRATERNITATEA publică un articol despre Comunitatea din Tirgoviște unde locuiesc 40 de familii evreiești, cu 238 suflete. Iată ocupațiunile lor: 9 tinichigii, 4 marhețani, 3 croitori de dame și 3 de bărbăși, 2 cegarnicari, 1 tapișier, 2 cizmari, 1 zăgrav, 1 fabricant de gaz, 1 pălărier, 1 strungar, 3 comercianți, 2 manufacturiști, 2 băcani, 1 cafegiu, 1 birtas, 1 profesor, 1 haham, un marjașu, 1 hăinar, 1 negustor de ghete,**

FRATERNITATEA

APARTE ORATA PE SEPTEMBANA

1 angloist la o pădure. În Băleni și Boteni are d-nul S. A. Josef cite o povarnă la care lucrează mulți oameni. Trăiesc evrei și în cîteva sate din apropiere, Potolji, Poteni, iar la Băleni evreii, deși numai cîteva familii, întregin un haham. La Găiești locuiesc șase familii evreiești.

Pînă la 1872 evreii din Tirgoviște nu dispuneau de nici un Sefer Tora; de sărbători împrumutau unul din Ploiești ori din București. Apoi și-au cumpărat unul, de la Ploiești, cu prețul de 25 galbeni adunați prin colectă.

Există o școală evreiască cu două clase primare. Institutul dirigint predă limba ebraică, iar limba română, după programa oficială, e predată de un elev de la gimnaziul local.

● **DOMNUL dr. Gaster a fost numit membru titular al Societății geografice române.**

● **JUNIMEA STUDIOASĂ MEDICALĂ a studenților evrei, cu sediul la școala israelito-română a sefardimilor, a primit două donații importante din partea a două societăți desființate și care și-au plasat în acest fel fondurile rămase: „Atzile benei Israel” și societatea domnișoarelor, „Benoth Israel”.**

● **CITEVA FAMILII evreiești din Bacău au luat în arendă 30 făci de pămînt în comuna Șerbănești; le lucrează bărbășii împreună cu nevestele și copii lor.**

● **LA BUCUREȘTI a încetat subit din viață Abraham Halfon, membru activ în comitetul Comunității israelite sefarde, cavalier al ordinului Steaua României, membru în multe societăți filantropice. Rabinii dr. Beck și Zurmany au rostit scurte cuvîntări. Defunctul a lăsat donații însemnate pentru multe instituții caritabile.**

● **PRIMUL CONTABIL al Băncii României, d. Adolf Reiner, inaugurîndu-și casa, în strada Stelei, a dat o masă pentru toți bătrînii de la azilul Elisabetheu. „Mîncări gustoase cu îmbeșugare, băutură destulă”. Masa a fost servită de d. Reiner, soția sa, socrul și soacra sa.**

● **MONITORUL OFICIAL publică decretul prin care sublocotenentul Ignatz Paulman, „merituosul capelmaistru al Regimentului al VIII-lea de doboranji”, a fost înaintat la gradul de locotenent.**

● **LA TULCEA s-a deschis o Talmud Thora, prin concursul cîtorva persoane binevoitoare.**

● **DR. EMIL FISCHER, „abilul oculist”, care este creștin, îi oferă de un timp serviciile sale gratis, spitalului israelit Caritas. A făcut pînă acum multe operații de ochi, „din care cîteva cazuri grele de tot”.**

● **TÎNĂRUL Raul Günsburg din București a fost angajat pentru acest sezon, ca artist și ca regizor, la teatrul francez din Moscova iar pentru vară, în trupa de opere franceze din Petersburg.**

Domnul Günsburg, după ce a făcut parte din trupa lui I. Caragiali, a jucat la marile teatre din Franța și din Germania.

● **ZIARUL „RAZBOIUL” aduce elogi și prezintă felicitări domnului Elia Grassiany, litograf din București, str. Șelari, pentru felul cum a realizat „tablourile ce reprezintă memorabilul cortegiu de care simbolice care au defilat în ziua noastră națională”. „Tablourile sînt lucrate în culori variate și foarte vii și mulțumită binevoitorului concurs al vechiului nostru pictor și fotograf Szatmary, ele sînt prea bine efectuate și pe un format mare. Ceea ce este și mai de mirat, prețul acestor tablouri e mai mic decît al cortegiului carelor din Viena de la 1879”.**

● **S-A ÎNAPOIAT în țară d. Sigismund Rosen, un tînăr din Dorohoi, care după ce a obținut diploma de licență în științele matematice și fizice la facultatea din Montpellier, a obținut și titlul de doctor, la facultatea din Heidelberg, cu multe laude.**

● **DOMNUL DOCTOR C. Lippe, ebraistul cunoscut prin mai multe lucrări de valoare, a scos o nouă broșură în limba germană, Der Talmud jude în care combate cu energie aberațiunile și calomniile lui Rohling, Stöcke et consortium.**

● **COMITETUL PENTRU cărțile didactice israelito-române s-a mîrit de curînd cu doi membri noi: d-nii dr. E. Schwarzfild și Moscu Ascher, aleși la ultima ședință. În aceeași ședință a fost aprobat în unanimitate manuscrisul de gramatică ebraică prezentat de d-nul L. Casvan și a hotărît tipărirea ei cu banii societății.**

Pînă acum, comitetul a editat Vocabularul analitic de dr. M. Beck și Istoria biblică de dr. M. Gaster, lucrări ce s-au introdus în școala israelito-română a sefardimilor și se uzează cu succes în mai multe școli din Capitală și din provincie.

● **DIRECTORUL ȘCOALEI israelito-române a sefardimilor din București, domnul Haim Bidjorano, a fost onorat cu diploma de membru corespondent al societății binemeritanților italieni și cu medalia de merit, pentru lucrări științifice și literare. Numita societate, cu sediul la Palermo, e compusă din literații cei mai de seamă ai Italiei.**

● **UNUL DNN CEI DOI delegați care au asistat, din partea Căilor Ferate Române, la Conferința feroviară de la Viena, a fost domnul L. Calmar, angajat superior la direcția C.F.R. și profesor la școala ei.**

● **SUB NUMELE DE „Maimonide”, un grup de tineri din Capitală au înființat o societate literară care a anunțat o serie de conferințe. La prima conferință, în sala Barașeum, s-a vorbit despre marelui filozof evreu din evul mediu, care a dat și denumirea societății.**



STIRI

דיווח

DESCOPERIRILE ARHEOLOGICE DE LA TAMARA

Profesorul Mordehai Gichon, de la catedra de arheologie romanică a Universității din Tel Aviv a ținut în Anglia un ciclu de conferințe despre descoperirile arheologice de la Tamara (Neghev). Obiectele provin din secolul al III-lea, când romanii au construit o serie de *castella* în pustii Neghevilui și din secolul al IV-lea, când au apărut în aceste locuri așezări ale soldaților-fermieri.

SĂPTĂMINA GĂRȚII

Sub auspiciile secției britanice a Congresului Mondial Evreiesc, s-a deschis la Londra *Săptămîna cărții evreiești*. În cadrul manifestărilor organizate, au ținut conferințe rabinul Edward Jackson, de la Kanton Synagogue și dr. Elisabeth Eppler, cercetătoare la „Institutul of Jewish Affairs”.

ANIVERSAREA ELIBERĂRII LAGĂRULUI BELSEN

În primăvara anului 1975 se vor împlini 30 de ani de la eliberarea lagărului de la Belsen. După cum anunță Joseph Rosensaft, președintele Federației mondiale a asociațiilor Bergen-Belsen, aniversarea va fi marcată printr-un pelerinaj la locul fostului lagăr, precum și printr-o serie de alte manifestări. Totodată va fi organizată o sesiune științifică în cadrul căreia istorici și cercetători vor prezenta referate asupra cauzelor și consecințelor holocaustului. Conferința va fi patronată de Federația internațională a asociațiilor Bergen-Belsen și de Institutul iudaismului contemporan de pe lângă Universitatea ebraică.

PUBLICAȚII NOI

Ultimul număr al revistei Congresului mondial evreiesc „World Jewry” cuprinde articole de Nahum Goldman, dr. Malachi Martin, dr. S. Levenberg, David Tack, precum și o interesantă recenzie.

A apărut nr. 2 al buletinului Congresului mondial evreiesc „New Vistas”, dedicat problemelor Asiei și Africii.

UN NAZIST ÎN LIBERTATE

Revista americană „Readers Digest” informează că Andrija Arturović, unul din conducătorii

regimului marionetă din Croația ocupată în timpul războiului de naști, a venit în Statele Unite în iulie 1948, reușind să se sustragă justiției. După părerea unor specialiști în istoria crimelor din timpul celui de al doilea război mondial, Arturović este răspunzător de exterminarea a sute de mii de persoane.

CONSILIU PENTRU ISTORIA EVREIASCĂ

La Frankfurt pe Main a luat ființă un consiliu care are ca scop promovarea cercetării istoriei evreilor. Primul obiectiv este redactarea unei istorii a evreilor din Frankfurt. La adunarea de constituire au luat parte reprezentanți ai municipalității Frankfurt, ai Fundației universitare Georg și Franziska Speyer, a Federației comunităților evreiești din landul Hessen.



ORORI

În orașul Köln s-a deschis o expoziție care ilustrează ororile nazismului pe baza documentelor istorice ale arhivei orașului. O secție dedicată prigoanei evreilor arată că din cei 11 000 de evrei cetățeni ai acestui oraș ce au fost deportați în lagărele de exterminare, au supraviețuit doar 50. Istoricul dr. Hugo Stehlik, unul dintre organizatorii expoziției, a arătat în cuvîntul de deschidere că aceasta este adresată în special tinerei generații, care trebuie să cunoască trecutul nefast.

TĂCEREA PAPEI PIUS AL XII-LEA

Nepoata papei Pius al XII-lea a intentat proces de defăimare producătorilor filmului „La Rappresaglia” care scoate în evidență tăcerea papei față de uciderea a 300 de ostateci la Roma. Măcelul a avut loc la 24 martie 1944. După prezentarea filmului, postul de radio italian a transmis un interviu cu unul din eroii principali ai dramei,

Cei drepti nu sînt uitați...

De curînd, la sinagoga din Annecy (Franța) a fost celebrată o ceremonie solemnă de recunoștință. În cadrul acestei ceremonii, doamna Jeannette Brouse-Maurier a primit Medalia celor Drepti, ca semn de recunoștință pentru faptele de omenie cu care a upurat soarta crudă a victimelor războiului și a prigoanei naziste.

În timpul ocupației, d-na Brouse-Maurier a lucrat în cadrul serviciului pentru refugiați al Prefecturii de Savoia. Situația grea morală și fizică a evreilor prizonieri de ocupații fasciști a revoltat-o. Spontan, atrăgînd în această acțiune și pe părinții ei, ea n-a precupețit nici un efort și nici un sacrificiu pentru a-i ajuta pe cei persecutați. Ea procura acte false, găzduia în propria casă pe cei urmăriți, obținea cartele de alimente și li prevenea pe cei care urmau să fie arestați.

Printre cei salvați de ea face parte și familia Marelui rabin Schilli; de altfel, la ceremonie a participat și una din fiicele rabinului. D-na Brouse-Maurier a oferit în timpul războiului găzduire de mai multe ori familiei rabinului Schilli, urmărită de Gestapo.

Ceremonia a început cu cuvîntul președintelui comunității din Annecy, care și-a exprimat sentimentele de recunoștință datorate d-nei Brouse-Maurier. A urmat la tribună Marele rabin Kling, care a evocat suferințele și martiriul poporului evreu în timpul războiului.

A fost explicat simbolul Medaliei celor Drepti. D-na Brouse-Maurier și-a exprimat la rîndul ei gratitudinea, și, cu multă simplitate, și-a prezentat acțiunile din timpul barbariei ca fiind dictate de sentimentul de fraternitate umană.

Comunitatea evreiască, reprezentată de membrii ei de toate vîrstele, a umplut sinagoga, salutînd arit pe invitații de vază prezenți, cit și pe cea a cărei activitate a fost cîinstită.

Atribuirea Medaliei celor Drepti d-nei Jeannette Brouse-Maurier a fost o ocazie de aducere aminte și de emoționant omagiu față de devotamentul altor francezi, de toate profesii, care în timpul războiului, riscîndu-și viața, au reușit să salveze pe cei persecutați de fasciști.

obersturmführerul SS Herbert Kapler, fostul șef al poliției din Roma, care își ispășește pedeapsa la închisoarea din Gaeta, lângă Roma. Acesta a afirmat că a avut zilnic contacte cu preotul Pancrazio Pfeiffer, omul de legătură al Vaticanului, prin care Sfîntul Scaun era informat asupra tuturor evenimentelor mai importante.

IN MEMORIAM

La Tel Aviv a încetat din viață, în vîrstă de 82 de ani, scriitorul și ziaristul Moșe Gross-Zimmerman, președinte de onoare al Uniunii scriitorilor de limbă idîș din Israel. El a publicat în idîș și ebraică numeroase cărți, studii și articole. A activat în Radiodifuziunea israeliană și la Federația internațională a ziariștilor evrei.

ÎNCĂ O MĂRTURIE

În editura Weidenfeld & Nicolson din Londra a apărut cartea „Nu vreau să-mi amintesc” de Heda Margolius. Autoarea este o supraviețuitoare a ghetoului din Lodz și a lagărului morții de la Auschwitz.

PROBABILITATE ȘI HALAHA

Rabinul dr. Nahum Rabino-vitch, directorul lui „Jews College” și totodată un matematician eminent, a ținut o prelegere despre „Probabilitate și halaha (legislația religioasă mozaică)”. Conferința a avut loc sub auspiciile Asociației oamenilor de știință și a lui Jewish College și face parte dintr-un ciclu de conferințe cu tema „Tora în viața contemporană”.

PREMIU LITERAR

Premiul anual instituit de Fundația Jitlovsky pentru cultură idîș a fost acordat pe anul 1973 scriitorului David Opatosu pentru un volum de schițe. Laureatul este fiul scriitorului Iosif Opatosu, marele romancier idîș,

și a tradus în limba engleză o parte din scrierile tatălui său.

CENTENARUL STEPHEN WISE

S-au împlinit o sută de ani de la nașterea rabinului dr. Stephen Wise, una din personalitățile proeminente ale epocii noastre, cel dintîi președinte al Congresului Mondial Evreiesc. În numeroase comunități, evenimentul este marcat prin conferințe și studii consacrate omului și epocii.

La Buenos Aires, în editura „Biblioteca Popular Judia” a apărut o biografie a dr-ului Wise.

ANIVERSARE

Ziarul „Rosarier Lebn”, care apare în orașul Rosario (Argentina) a aniversat 50 de ani de la apariție. Scris în limbile idîș și ladino, ziarul reflectă viața și preocupările comunității evreiești din acest mare oraș.

VIZITĂ

Președintele Federației sefarde latino-americane, dr. Ruben Beraja, a vizitat de curînd comunitățile din orașele Santiago de Chile, Lima, Sao Paulo și Rio de Janeiro.



DIN TIMPUL OCUPAȚIEI

În editura J-C. Lattes a apărut cartea lui Joseph Joffo „Un sac cu bile”. Romanul povestește aventurile a doi copii evrei care încearcă să ajungă de la Paris în zona neocupată de fasciști. Urmăriți de Gestapo, ei traversează o mare parte a Franței și reușesc să scape.

SĂPTĂMINA FRATERNITĂȚII

Și în acest an s-a desfășurat în R. F. Germania Săptămîna fraternității, manifestare tradițională menită a contribui la mai buna cunoaștere și apropiere între creștini și evrei. În marile orașe au fost organizate conferințe, simpozioane, au apărut articole în ziare și reviste etc.

CONGRESUL PENN-CLUB

Congresul anual al Penn-Clubului, asociația internațională a scriitorilor și poezilor, se va ține în luna noiembrie la Ierusalim.

PROCESUL UNOR CRIMINALI DE RĂZBOI

Doi dintre criminalii nazii care în anul 1943 au luat parte la lichidarea ghetoului din Varșovia sînt judecați acum de tribunalul din Hamburg. Este vorba de fostul ofițer S.S. Georg Micholsen, de 67 de ani, și de Otto Hantk, de 65 de ani. Ei sînt acuzați de asasinarea a mii de oameni, precum și de deportarea a 300 000 de evrei în lagărul morții de la Treblinka.

UN DAR PREȚIOS

Cunoscutul jurist Hans Morgentau și-a donat biblioteca Universității din Haifa.

DOSTOEVSKI ÎN LIMBA EBRAICĂ

În Israel a apărut în traducere un volum din scrierile lui F. M. Dostoevski. Intr-un amplu studiu introductiv, autorul versiunii în limba ebraică, M. Z. Wolfoski, subliniază caracterul istoric al creației clasice lui rus.

SEMINAR EBRAIC

În localitatea Ostavik din Olanda s-a desfășurat seminarul limbii ebraice, pentru profesori și specialiști din Europa. Participanții au venit din Franța, Olanda, Belgia, R. F. Germania și Elveția.

Prelegerile au avut ca tematică limba și literatura ebraică, istorie etc. În cadrul seminarului a fost organizată o expoziție a cărții ebraice, religioase și laice.

MONOGRAFIE SENECA

Editura „Mosad Bialik” a tipărit o monografie consacrată filozofului roman Seneca. Autorul, Nathan Spiegel, înfățișează personalitatea marelui gînditor, care, precum se știe a fost preceptorul împăratului Nero.

ALEGERE

Dl. Jacques Torczyner a fost ales președinte secției americane a Congresului Mondial Evreiesc. Domnia sa este o figură proeminentă a marii comunități evreiești de peste ocean.

Rabi Israel Miller a fost ales președintele clubului președinților marilor organizații evreiești din S.U.A.

CONCURS BIBLIC

Și în acest an se desfășoară Concursul internațional biblic, cu participarea celor ce studiază scrierile sfinte. Finala a avut loc la 25 aprilie la Ierusalim.

יידישע קלעזמער אין מאָלדאָווע

מע קען זיך נישט באקלאַנג און פובליציסטן און היסטאָריקער האבן זיך נישט אינטערעסירט מיטן לעבן פון אמאליקע יידישע קלעזמער אין רומעניע, אבער אייניקע פון זייערע ארבעטן זענען מעמאריאליסטיש ווי, א שטייגער, דער בארימטער ראמאן פון ק. סטערע מיטן קלעזמער לעמעש. אין דעם שווערן לעבן פון אמאליקע יידן האט דער קלעזמער געשפילט א גרויסע ראָלע. אויף חתונות, בריתן, תנאים און אנדערע משפחה ימים טובים, אויף פורים און בכלל פלעגט דער קלעזמער משמח זיין דעם עולם, דערוועגן ביטחון און צוטרוי צום מארגנדען טאג. ס'איז כמעט נישטא קיין יידישע קהילה אין דער מאלדאווע און אייגענע קלעזמער.

דער טראנציווישער פרינץ דע לין פארציכטנט בעת זיין נסיעה איבער מאָלדאָווע, 1788, אז אלע יידן זענען דא קלעזמער, סוחרים אדער מעקלערס, און מע פארקוקט די גומא בלייבט דער איינדרוק אז יידישע קלעזמער לאזן פון זיך הערן אין מאָלדאָווע.

די לעסטע יודיעה וועגן א היגן יידישן קלעזמער איז צו אונדז דערגאנגען פון יאר 1744. דער לאנד-פירשט באפרייט פון שטייערן "שלמה, דעם יידישן זימבלער פון יאס", שפעטער, אין יאר 1816, האבן אן א הארטאג געשפילט אין א פריזישן הויף צוויי קאפעליעס יידישע קלעזמערס, ווי אויך דייטשע און ציגיינערישע קלעזמערס. לויט אן אנדערער יודיעה איז אין יאס געווען א יידישער קלעזמער-צער נאך אין יאר 1819. זיין פליכט איז נאכאיינס געווארן אין די יארן 1830 און 1854. דער צדק האט געהאט א אייגענע שיל אויף דער גאס פאטעלימאן. א יאסער גאס ווערט ביז האָנט אנגערופן "קלעזמער געסל".

ס'איז כדאי צו דערמאנען אז דער באקאנטער רומענישער ראמאניסט און מוזיקאלאג פון צוריק מיט 120 יאר ניקאליי פילימאן האלט אז די יידן האבן איינגעפירט דעם צאמבאל אין די הייז געקאפעליעס, צוויי סקאטלענדישע מיסיקאנטן, וועלכע האבן בארייטט מאָלדעווע ארום 1838, באשרייבן א יידישע חתונה, וואו מע שפילט אויף פידל, וויילעך, קאבוס (א מין פרימיטיווע מאנדאלינע) און אויף א מין הארפע, וואס איז איינגעטלעך דער צאמבאל.

די צאל יידישע קלעזמער וואס ווערט דערמאנט אין דער פאלקסצייטונג פון 1845 איז נישט קיין קליינע, אין באטשאן, למשל, זענען פאר-שריבן: 4 פידלער, 3 קלארינעטן, 4 צעמבאל-צערס און 3 ברהנים, דאס באטייט אז דא זענען געווען 4 יידישע קאפעליעס. זייער סטארקאטע איז געווען יענע קהילה בן ברוך. אין סטאטיסטישען זענען געווען 8 קלעזמער, ס'ווען פידלער, כמעט אין יעדן שטעטל זענען פאר-שריבן יידישע פידלער אדער צאמבאל-ארטע.

אין די שטעט וואו ס'איז נישטא קיין אייגענע נער יידישער קלעזמער-צער, צאלן די יידישע קלעזמער זייער הורש געלד דעם רומענישן צדק, וואס האט געהאט איבער פון אן אזוינס ווייסן מיר וועגן פאקשאן אין יאר 1844.

די קלעזמער האבן געהאט א שווער לעבן, האט מען נישט געהאט קיין פרנסה אינדערהיים, האט מען זיך געמוסט לאזן אין וועג אריין, אין יאסער קהילה-ארכיוו האט זיך אויפגעהויבן א "וועגעזעטל" פון 1844 פאר יוסף בר-זאב וואלף קלעזמער, וועלכער פארט ארום אין א געדיגט גענעם וואגן איבער מאָלדאָווע, במשך 3 חודשים צוליב זיין פרנסה, א שווערער און שטייערער טויגע אויף אייגענע הוצאות פון אן 38 יערי-קן קליינזיכטיקן קלעזמער, וואס טראגט "דיר" שטעלע.

פאראן אויך א זעלטענער פאל פון א יידישן צאמבאלאר, וואס האט אנגעזאמלט אביסל געלט און איז געווארן א סוחר. אן אקס פונעם יאסער קהילה-ארכיוו דערמאנט דעם 11טן יולי 1854 דעם הענדלער זעליג צאמבאלאר.

די יידישע קלעזמער האבן געשפילט אן אַנ-געזעענע ראָלע אין דעם אויפהויערן און פאר-שפרייטן יידישן און רומענישן פאלקלאָר. אָפּט פלעגן זיך מאַכן קלעזמער'ישע קאפעליעס פון יידישן רומענישן און ציגיינער אייניגעס. זיי פלעגן שפילן איבערמאָל, די טראַדיציע לעבט נאָך ביז היינט. אין יאסער קהילה-ארכיוו האט זיך אויס-געהיט א קוויטונג וואס "מאריא די פרוי פון געזעגט פאון" האט געגעבן "לאה, מענדלס פרוי" פון וועלכער זי האט באקומען א סכום פון 10 רענדלעך ד"ה 370 ל"י, וואס געזאגט פאון האט געקויפט אייניגעס מיט מענדלען פון קאני-סאני-נאפאל וואו זיי האבן איינגעגעבן געשפילט אין א קאפעליע. אלס ערשט שרייבט זיך אונטער אויף דער קוויטונג דער סטארקאטע פונעם יידי-שן קלעזמער-צער, דעם 9טן מאי 1856.

פונעם זעלביקן מקור שטאמט א שותפות-אָפּ-מאך צווישן דוד פידלער, אליהו טרומיטער און

איציק קלארינעט פון איין צד מיט יארדאקע, סטאן און יאן פון דעם אנדערן צד. זיי פארפליכטן זיך דעם 12 יוני 1857, אז קיינער פון זיי טאר נישט פעלן פון דער קאפעליע. אז זיי וועלן פארטיילן אויף גלייך דאס מארדינסט. ווער עס וועט פעלן אדער פארליקענען א טייל פארדינסט, וועט פארלירן זיין חלק ריווח ווען זיין אינסטרומענט.

אין יאר 1864 טרעפט מען צווישן די אייני-וואוינער, וואס נעמען ארויס אידענטיטעט-ביי-כ



לער די יידישע מוזיקאנטן: פישל, שמעון גרינ-בערג, איציק גדליה, משה יעקבס, יוסף דוד וואלפשוטל, הערש. אין יענע זכרונות דער-צייטל ד. האריא אן אן יאר 1876 איז אין פא-טרא-נעאמץ געווען א יידישע קאפעליע אָנגע-פירט פון ליטמאנען.

ס'איז איבעריק אויסצורעכענען אלע נעמען פון צענדליקער יידישע קלעזמער, וואס זענען פארציכטנט אין די צייטונגען פון 1832, 1838, 1845. מע מוז אבער געדענקן אז אין אברהם גאלדפאדנס סטאטער-ארקעסטער און שפעטער אויך האבן די קלעזמער געשפילט "די ערשטע פידל". לאמיר דערמאנען כאטש די משפחות סגל און בוגיש.

צוליב דער פרייד וואס זיי האבן געבראכט אין ארעמע הערצער, צוליב אויפהיטן און פאר-שפרייטן דעם יידישן און רומענישן פאלקלאָר פארדינען די יידישע קלעזמער אונדזער שצענג און אונדזער דאנק.

י. קארא

דער זיג פון געטאָ

א גרויזאמער גולד האָט גורם געווען אז איינע פון די ערשטע ברונות פון די נאצי-שע רציחות זאל זיין דער אלטער "יידישער ישוב פון ווילנע. זיין ביים אָהליב פון דער היסטעריסטישער אינוואזיע האט דער יידישער ישוב פון ווילנע געהאט אויסצו-שטיין די שווערעסטע געוואלדטאטן, די דערויטערקוידקסטע באליידיגונגען, הונגער, נגיפות, דעפארטאציעס און צום סוף די שחיטה.

דער שרייבער מאַרק דוואַרשעצסקי, וועלכער האָט איבערגעלעבט אַס די טראַגעדיע, בא-שרייבט אין זיין בוך "דער זיג פון געטאָ", וואָס איז דערשינען אין פאראנא-פונט-עמפיר, אן אויטאָקסאָפּ פּרעסע פון די ליידי, עפּיזאָדן פון דעם פּאַנאָרענישן קאָנאָ, וואָס ס'האָבן געפירט צו וואָס זענען אומגעקומען אויף קידוש-השם. שרייבונג אַס דאָס בוך, האָט דער מחבר דערפּולט זיין שווער וואָס דער האָט געגעבן פאַר זיי-ען חברים אַי לאַגער פון קוואַטאַן, אַי אַ נאכט, נאָך דעם ווי זיי זענען געוואָרן מו-ראַדיק געפּיינקט: "דער וואָס וואָס בלייבן לעבן האָט דעם חוב צו דערציילן דאָס וואָס ער האָט געזען און געליטן". פון דעם שטאמט זיין בוך "דער זיג פון געטאָ", וואו איז דער זיג וועלן זיך אייניקע פרעגן. איז געפירט זיין דער נעמער און לעצטן קא-פּיסל פון בוך: "בעת די נאציס זענען צו-שלאָגן געוואָרן — אונט דער מחבר — מיר, די וואָס האָבן זיך אָפּגעוואָרעט מיטן לעבן פון אַס דעם געטאָ, טוען מיר ביי-שטייערן צום אָרפּויערן א נייע וועלט".

אין דער יידישער וועלט

400 יאָר העברעאישע דרוק

די ערשטע העברעאישע דרוק פון ישראל איז געגרינדעט געוואָרן צווישן מיט 400 יאָר, אין צפת. זינס דעמאָלט און ביז היינט צו טאָג זענען פון אונטער דער פרעס אפּירגע-גאנגען א ריזיקע צאל ספרים, זשורנאלן, צייטונגען און פארשידענע געלעגנהייטלעכע ארבעטן. א פראווא צו רעקאָנסטרוירן געשיכטע פון די יאָרהונדערטער פרונסבא-רער סעטיקייט שטעלט מיט זיך פאַר דער אלבאָם פון יוסף אַליצקי, וואָס איז דערשי-נען אין ירושלים.

* * *

די ביאָגראַפיע פון מיינערבער

דער שרייבער און מוזיקקריטיקער בערנאט וועטלינג פון האמבורג ארבעט איבער א ביאָגראַפיע פונעם קאמפאָזיטאָר דזשאָקאָמא מיינערבער. דאָס בוך ווערט געשריבן אויפן סמך פון מיינערבערס קאָנסעפּטאַנעז, וואָס איז נישט לאנג דערשינען אין א באנד, אונ-טער דער אויפזיכט פון היינץ בעכטע, און פון אייניקע אינטערעסאנטע מאטעריאלן וואָס זענען אונטערשט געוואָרן אין פארוינער ביאָליאָגען.

* * *

געשטאַרבן דער פּאָלקאַריסט לעווינסקי

איז תל-אביב איז געשטאַרבן איז עלטער פון 83 יאָר דער פּראָפּעסאָר ד"ר יוסטוב לעווינסקי, איינער פון די פאַרשערטן יידי-שן פּאָלקאַר.

▼ ▼ ▼

יידישער וועגווייזער פאר 1974

איז פאראגא דזשוואיש כראָניקל פובלי-קייט פון לאַנדאָן איז דערשינען א יידי-שער טוריסטישער וועגווייזער פארן יאָר 1974, ארויסגעגעבן פון סידני ליכטמאן, דער וועג-ווייזער פארמאָנט די נייטעסטע דאטן און איז איינגעטיילט אויף לענדער, אָנזוינדיק די יידישע אָרגאניזאציעס, אינסטיטוציעס מו-ריסטישע אָביעקטן, וואָסעלן און רעסטאָ-ראנטן.

צום אָנדענק

אין עלטער פון 72 יאָר איז געשטאַרבן וויל-העלם קיעל, דער אדמיניסטראטיווער סע-קרעטאר פון דער יידישער קהילה פון ווין. נאָך דער צווייטער וועלט-מלחמה איז ער געווען דער וואָס האָט ווידעראויפגעשטעלט די יידישע קהילה פון ווין און האָט געגרי-דעט די חזש-שריפט "די יידישע געמינדע".

* *

א נייער מוזיי

ישיבה-אוניווערסיטעט פון ניו-יאָרק האָט א-י-נאָרויס א נייעס מוזיי געווידמעט דער יידישער געשיכטע און תשמיש-קדושה, דער מוזיי אנהאלט א שפעטליכע קאלעקציע פון-נעם אוניווערסיטעט, וואָס באשטייט פון העברעאישע כתביו, קידוש-בעכערס און אנדערע אָביעקטן, צווישן וועלכע אויך א ספר תורה, וואָס האָט געזאָגט געהערן צום בעל-שם-טוב.

* * *

א העברעאישער צענטער אין אָקספאָרד

איז אָקספאָרד איז אינגאנצן געוואָרן א העברעאישער פאַרשענעטער. די אינגאנצ-לעקציע איז געהאלטן געוואָרן פון פראַפּע-סאָר דוד ריבער, וועגן "משלים ביי די פאר-צייטיקע העברעאישער".

* *

א נייע אויפלאגע פון תנך

דער תנ"ך-אָפּטייל ביי דער תל-אביבער אוני-ווערסיטעט וועט ארויסגעבן א נייע קאָמ-פלעקטע אויסגאבע פון תנך. צוליב פון צוועק זענען באנוצט געוואָרן פאַרשענע אָפּט-נאָך דעם תנ"ך-כתיב פונעם יאָר 1009.

* * *

די געשיכטע פונעם חורבן

דער אינסטיטוט פאר יידישע פאָבלעמען פון לאַנדאָן גיט זיך איצט אַפּ מיטן פאַרשן-נאצי-פּאַרטיקלעל דאָקומענטן, וואָס זענען נישט לאנג פאַרעפנטלעכט געוואָרן, פון דער צוויי-טער וועלט-מלחמה. מ'האלט אז אַס די פאַרשונג וועט אויפֿלעזן די האַלטונג פון די ענגלישע רעגירער נגב' דעם נאציסטישן אויסטאָסונגס-פראָגראַם און אויך וועגן די פראוואן צו ראטעווען די איראָפּעאישע יידן.

איתן אריה

סוקים הללו לפני קהל השו-מעם משום ישא. מדברי כולם שמע שצריך לומר המשולש בתורה. ועי' גם במדרש תלפיות אות ב' ענף ב"ב שהביא בשם רב ארי' שגם הוא הביא הטעם הנ"ל של וי העמודים והזכיר עוד טעם אחר ובעל מדרש' הוסיף עוד טעם משלו ע"פ מאזל' בחולין פיג ברכה לישאל מפי הנשים ובר' כה לישאל מפי הגבורה ואני משולש בתורה משום שמתח' לקח לשלוש כ"ה וי' האריות הזאת היא יען שכמה כתב לי שהיו גדולי ישראל שאמרו לי להיפך דחי' בת תורה נמשכת אל הכתובה ע"כ הוכרחתי להאריך בזה ול' הראות כי באמת לא כן הוא.

מלוקט ומסודר ע"י חתנו הרב"ה דר. זאב גוטליב שליט"א האבד"ק גלוגי (סקוטלנד).

(סוף מעמוד 12)

לוח ברכנו בברכה המשולשת בתורה כו' נתתי טעם לשבח ומצאתיו בסידור המקובל מ' והר"ר היר"כ' והוא ע"ד מ"ש המדליק פ"ק דברכות גבי אפי' שטרות, ופרש' שאין כל תרגום וצריך לקרות העברי ג"פ וה"ה ברכת כהנים אין בה תרגום כמבאר בפוסקים וצריך לקרות ג"פ במקרא וזהו המשולש בתורה כו' ע"ש ובשלה"ק בה"א ריש מ' שבת אביא ג"כ דבר וזהו ע"ש סיום הדברים דהכי נמי מתבאר מדמך הכתובה ע"י משה ולא ע"י המתרגם ע"כ הרי מפורש יוצא דחיבת ב' תורה קאי על הכתובה, והנה מ"ש שאין תרגום לברכ' כ"כ תרי' לברכות ה' ולכאורה ק' דהלא לפנינו יש תרגום על כ"כ, אבל הכונה לפי מאזל' במגילת כ"ה: "דבר" נקראין ולא מיתרגמין משום דכתיב ויש ע"ש פירש"י ולאוראנו נ' כן מהגה' הב"ה בברכות שם לתרי' אבל יש בזה מקום עיון

צייטשריפט

פונעם רומענישן רעליגיעזן יידנטום

★ דערשיינט צוויי מאל אין חודש 1.5.1974 בוקרעשט ★

לכבוד יום-העצמאות

לכבוד דעם נאציאנאלן יום־טוב פון מדינת ישראל, יום־העצמאות, איז ערב שבת דעם 26טן אפריל ד"ר ב"י קבלת־שבת אָפּגעראַכטן געוואָרן א תפלה אין בוקארעשטער כאָראַל־טעמפל.

נאָך דעם ווי מ'האָט געזאָגט הלל, האָט דער רב הכולל ד"ר דוד משה רוזן שלי"ס א געהאלטן א דרשה מעיניא דיומא.

דער רב הכולל שלי"ס און די רבנים ד"ר רוזן, ווי אויך די מנהיגים פון דער פּעדעראַציע און פון דער בוקארעשטער קהילה האָבן זיך באטייליקט אין דער מסיבה וואָס מ'האָט געגעבן מר יוחנן כהן, דער אמבאסאדאר פון מדינת ישראל אין בוקארעשט לכבוד דעם 26טער אַנווערטסירונג פונעם פּראָבלאמירן מדינת ישראל.

באזוך פון א דעלעגאציע פון כנסת

פּרעסטיזש און באוואונדערונג פון וועלכע ס'זענעט נישט רומעניע און איר פרעזידענט ניקאָלאַי סטעאַושעקו אין דער עפנטלעכער מינונג פון מדינת ישראל.

כדי צו באַפרידיקן דעם אינטערעס וואָס די דעלעגאציע האָט אַרויסגעוואָרן, האָט דער רב הכולל שלי"ס פּרעזענטירט די רעאליזירונגען פון אונדזער יידישן קיבוץ אויסן געביט פון רעליגיע, קולטור און סאציאלער הילף, אונטער־שטריכנדיק די מולטענדיקע פרייהייט פון וועלכע ס'גענייסן, צוזאמען מיט אלע בירגער, די יידן פון רומעניע.

אין שייכות מיטן דערנענטערן זיך פונעם נאציאנאלן יום טוב פון מדינת ישראל — חג העצמאות — האָט דער רב הכולל שלי"ס געבעטן די דעלעגאציע־מיטגלידער און זיין זאָלן איבער־געבן דעם כנסת און דעם גאנצן פאלק פון ישראָל, די וואַרעמסטע באַגריסונגען און די ברכה פון שלום.

די אומטערעדונג איז פאַרענקומען אין אן אויסערגעוויינטלעכער האַרציקער סיסטונג.

א קאפיטל העלדישע געשיכטע פון די יוגאַסלאַווישע יידן

דול, אחוץ עטלעכע צענדליקער מענטשן, קראנ' קע אַדער צו אלטע, זענען אלע אינטערנאַציאָנאַלע יאָנגערע פון ראַבא איבערגעפירט געוואָרן אין די באַפרייטע זאָנעס, ראַטעווענדיק זיך אויף אַרומ דאָ לעבן. די קעמפער פון אַט דעם באַ־טאליאָן האָבן זיך פאַראייניקט מיט די אנדערע פרייהייט־קעמפער־שיע איינהייטן, מיט וועלכע זיי האָבן געקעמפט צוזאמען כדי צו פאַרשפרייטן די מאַסשטן.

נישט אין אלע לאַגערס האָט זיך איינגעגעבן זיך אָפּצוראטעווען. י. ראַמאַנאָ דערמאנט אַ צאָל פון 65,000 יידן וואָס זענען אומגעבראַכט גע־וואָרן דורך די נאַציס. צווישן די לעצטע זענען געווען 932 וואָס זענען געווען מעדיקער.

די צווייטע פאַרש־אַרבעט גיט זיך אָפּ פּערס מיט די יידן וואָס האָבן געאַרבעט אויפן מעדי־צינישן געביט פון יוגאַסלאַוויע, אין דאָקומענט־טאָרן אָפּטייל ווערן אויסגערעכנט די נעמען פון אומגעברענגטע דאָקטוירים, דעגנאָר וואָס די געוויסן דער ביימערקט און פאַראייניקט אין די ריינע פון די פאַרטיאָנען־אַפּטיילונגען פון דער יוגאַסלאַווישער באַפרייאַונג־אַרמיי, און זייער העלדישן קאַמף פאַר די אינטערעסן פונעם פאלק זענען אַ צאָל דאָקטוירים דערהויבן געוואָרן אויף פאַראַנטוואָרטלעכע פּאָסטנס ביי אַט די אָפ־טיילונגען. טראץ די אומגינציקע באַדינגונגען שטע הילף פאַר די פאַרזאָרגטע אַדער קראַנקע, ביימערקנדיק אזוי אַרומ צום יוג.

דאָס בילד פון יוגאַסלאַוויע אונטער דער פאַ־שיסטישער אָקאָפּאציע ווערט קאַמפליקטירט דורך די זכרונות פון ד"ר אַשכנזי וועגן דער יידישער מעדיצינישער הילף אין די אָקאָפּירטע לעגערס און וועגן די לעבנס־באַדינגונגען אין טאָגער פון טרעוויקס וואו ער איז געווען אינ'טערנאציאנאלער דאָקומענטאַרער מאַטעריאַל — פאַטאַס און אַרטיקל־דאָקומענטן — אָמפליקטירט סונגע־טיוו די פאַרש־אַרבעטן.

מיר האָבן באַקומען אין דער רעדאַקציע דאָס יאַרבוך פונעם יידישן מוזיי פון בעלגראד פאַרן יאָר 1973. ווי דער־פּרעזיקער, איז דער באַנד — 316 זייטן, מיט אַ צאָל בילדער אַ חוץ דעם טעקסט, דערוועגן אין אויסער־געוויינטלעכע גראַ־פֿישע באַדינגונגען — געוויינטלעכע אין גרעסטן טייל דער גבורה און מאַרטירערטום פון די יידי־שע קעמפער פון יוגאַסלאַוויע, צוזאמען מיט די אנדערע פאַטריאַרן, קעגן די נאַציס־אַקאָפּאנטן. אין אַט דעם קאַנטעקסט גייען אַרײַן ברייטע פאַרשׂונגען, ווי: „די יידן אין לאַגער פון ראַבא און זייער באַטייליקונג אין באַפרייאַונג־קאַמף פון יאָסאַ ראַמאַנאָ. צי די אַרבעט פון זעלבן מאַכט, די יידן אין דער מעדיצינישער דינסט פון יוגאַסלאַוויע אין די יאָרן 1941—1945; די קרבנות פון פאַשיסטישן פּערזאָן און די קעמפער אין דער באַפרייאַונג־מלחמה. „דער גורל פון טראַג אין דער זאָנע וואו די מאַכט איז אַי־בערגענומען געוואָרן אין אַפּריל 1941 פון די פּאַלסטישע גרופּן פון ר. מיטראָוויטש און „די יידן פון די נאַציס־צייטן“ פון אַיסאַק אַשכנזי.

סײַ לויט דעם פאַרגעסן סײַ לויט דער צאָל דאָקומענטן וואָס זענען צוגעגעבן, צייכנט זיך אויס די אַרבעט פון יאָסאַ ראַמאַנאָ וועגן ביי־טראַג פון די יוגאַסלאַווישע יידן אין קאַמף פאַר דער באַפרייאַונג. אין ערשטן קאַפיטל ווערט באַשריבן דער גורל פון די 3000 יידן וואָס זענען געווען אינטערנירט אין לאַגער אויפן אינ'־דול ראַבא. אין דעם אָרט, טראַג דער שטרענג־גער וואָג פון די פאַשיסטן, האָבן זיך געקאַנט פאַרמיין מיליטערישע איינהייטן גרייטע צום קאַמף, דעם 18טן סעפטעמבער 1943, הגם מיט די ליידיקע הענט, האָט זיך די אינטערנירערע איינגעגעבן צו אַנטוואָפּענען די וואַר, פאַרמירן דיק דערנאָך א באַטאליאָן אין די קוואַרטירן אונטער־אַרמיי, וועלכע האָט און א קורצער צייט איבערגענומען די קאַנטראָל איבערן גאנצן אינ'־

דער באזוך פון מר שמואל האבער

וויצע עקזעקוטיוו־פרעזידענט פון רושאַנט



דער תלמוד-תורה־כּאָר האָט ביי־עשטייערס צו דער שטערלעכער שטימונג פון כּבלת־פנים אין כאָראַל־טעמפל לכבוד שמואל האבער

נאָכ'ס 14—16 אַפּריל ד"ר אַונדזער קיבוץ כאָונס געוואָרן פון דער פּרוי און הער שמואל האַבער, וויצע סעקטאָריאַל־פּרעזידענט פון העינליי, ער איז געווען באַגלייט פון ד"ר עזריאָו כהנא, משה רעזניץ און סטפיל מירזלי, בעד דער אָפּטראַפּט פון אַי־ראַפּעטאָרן ביי־פּאַפּן דער אָרגאַניזאַציע, דער באַזוך, וועלכער האָט געהאַט אן אַרבעטס־באַראַמסטער, האָט גע'געבן די מעגלעכקייט פאַר די געסט און זיי זאָלן זיך באַשענען אויפן אָרט מיט די רעזולטאַטן פון דעם הילף־פּראָגראַם, וואָס די פּעדעראַציע פון דער שטעט פון דזשאַנסי, וואָס איר געהאַט די מעגלעכקייט זיך צו באַקענטן מיטן לעבן פון אונדזער קהילה, איר זאָלט פילן וויאזוי שטילקאנט איר האָט, באַזונדער אונדזערע מושב־זאָנעס, האָט איר זיך באַקענט מיט אונדזערע עלטערע פון דער קהילה, וועלכע האָט פאַרזיכערט פאַר זי א גוטע ער־טער, אַזאַק אונדזער געמיינזאַמער סעסטיאָס, זיך אויסטלעבן אין א היימישער סביבה איצט, אַט דאָ האָט איר געהערט דאָס געזאגט פון אונ'דזער המשד, מיר בעטן איר, און איר זאָלט איבערגעבן אונדזער ברידערלעכן מעטאָד, פון ליכטשאַפּט און גענערקעוונג, דעם מעטאָד פון א קהילה וואָס לעבט און וועט פּאַרזעצן צו לעבן אין נישט פון אונדזער ברידערלעכער ייִדישער טראַדיציע, צו די ברידער און שוועטער פון פונעם אַמט־קאָנפּרעס קאָנפּרעס.

מר שמואל האבער האָט געזאָגט, מיט עמאָציע, פאַר דעם האַרציקן קבלת־פנים, אָנווייז'נדיק אויף דער סאַטשאַפּקע וואָס ער האָט גע'האַט בייס פאַרברענגען עטלעכע טעג, צוזאַמען מיט זיין פּרוי און די אונטער־מיטגלידער פון דער לעטנאַציע, צווישן דעם ייִדישן קיבוץ פון רומעניע, „מיר סאַטשאַפּקע און עמאָציע אין מיט אוי פיל גרעסער, מיט וויפיל איר גופא ביי געבוירן איר אַט די גענוג, פון וואו איר בין וואָס פריער מיט עטלעכע צענדליקער יאָר, אַט וועלכע איר האָב קיין מאל נישט פאַר'געסן. ער האָט אַרטיסטירט א וויבירינדיקן אַ מאַזש פאַרן סאַציאַליסטישן רומעניע און פאַר דעם פּרעזידענט ניקאָלאַי סטעאַושעקו, פאַר דער אומאַנימיטעט פאַליטיק וואָס ער פּראָפּאָגירט אין לאנד ווי אויך אין אינטערנאַציאָנאַלע פאַרבינדונגען.

דער רעדנער האָט געהאַט נאָר לויב־ווערטער און אָפּשאַצונגען לגבי דעם וואָס ער האָט ביי אונדז געטון, דערקלערנדיק אז די אָרגאַניזאציע רונט און רעאליזירונג פון הילף־פּראָגראַם ביי אונדז איז אַוועקגעהאַפּט.

★

במשך זיין באַזוך אין לאנד, איז מר שמואל האבער און די אנדערע מיטגלידער פון דער דעלעגאציע, באַגלייט פון רב הכולל ד"ר דוד משה רוזן שלי"ס, אויפגענומען געוואָרן פון פּראָפּ. דומיסטו דגנאָר, פרעזידענט פון רעלי־גיע־פאַרמאָרמאנט, מיט וועלכע זיי האָבן גע'האַט אַרציקע אומטערעדונגן.

נענטעבן א מסיבה לכבוד די געסט, די פרוי און מר שמואל האבער זענען געווען איינגעלאדנט פון דעם אמבאסאדאר פון די פאַראייניקטע שטאַטן אין בוקארעשט, ה' הארי ג. באַרנס און פון אמבאסאדאר פון מדינת ישראל, מר יוחנן כהן.

נאָכ'ס 14—16 אַפּריל ד"ר אַונדזער קיבוץ כאָונס געוואָרן פון דער פּרוי און הער שמואל האַבער, וויצע סעקטאָריאַל־פּרעזידענט פון העינליי, ער איז געווען באַגלייט פון ד"ר עזריאָו כהנא, משה רעזניץ און סטפיל מירזלי, בעד דער אָפּטראַפּט פון אַי־ראַפּעטאָרן ביי־פּאַפּן דער אָרגאַניזאַציע, דער באַזוך, וועלכער האָט געהאַט אן אַרבעטס־באַראַמסטער, האָט גע'געבן די מעגלעכקייט פאַר די געסט און זיי זאָלן זיך באַשענען אויפן אָרט מיט די רעזולטאַטן פון דעם הילף־פּראָגראַם, וואָס די פּעדעראַציע פון דער שטעט פון דזשאַנסי, וואָס איר געהאַט די מעגלעכקייט זיך צו באַקענטן מיטן לעבן פון אונדזער קהילה, איר זאָלט פילן וויאזוי שטילקאנט איר האָט, באַזונדער אונדזערע מושב־זאָנעס, האָט איר זיך באַקענט מיט אונדזערע עלטערע פון דער קהילה, וועלכע האָט פאַרזיכערט פאַר זי א גוטע ער־טער, אַזאַק אונדזער געמיינזאַמער סעסטיאָס, זיך אויסטלעבן אין א היימישער סביבה איצט, אַט דאָ האָט איר געהערט דאָס געזאגט פון אונ'דזער המשד, מיר בעטן איר, און איר זאָלט איבערגעבן אונדזער ברידערלעכן מעטאָד, פון ליכטשאַפּט און גענערקעוונג, דעם מעטאָד פון א קהילה וואָס לעבט און וועט פּאַרזעצן צו לעבן אין נישט פון אונדזער ברידערלעכער ייִדישער טראַדיציע, צו די ברידער און שוועטער פון פונעם אַמט־קאָנפּרעס קאָנפּרעס.

מר שמואל האבער האָט געזאָגט, מיט עמאָציע, פאַר דעם האַרציקן קבלת־פנים, אָנווייז'נדיק אויף דער סאַטשאַפּקע וואָס ער האָט גע'האַט בייס פאַרברענגען עטלעכע טעג, צוזאַמען מיט זיין פּרוי און די אונטער־מיטגלידער פון דער לעטנאַציע, צווישן דעם ייִדישן קיבוץ פון רומעניע, „מיר סאַטשאַפּקע און עמאָציע אין מיט אוי פיל גרעסער, מיט וויפיל איר גופא ביי געבוירן איר אַט די גענוג, פון וואו איר בין וואָס פריער מיט עטלעכע צענדליקער יאָר, אַט וועלכע איר האָב קיין מאל נישט פאַר'געסן. ער האָט אַרטיסטירט א וויבירינדיקן אַ מאַזש פאַרן סאַציאַליסטישן רומעניע און פאַר דעם פּרעזידענט ניקאָלאַי סטעאַושעקו, פאַר דער אומאַנימיטעט פאַליטיק וואָס ער פּראָפּאָגירט אין לאנד ווי אויך אין אינטערנאַציאָנאַלע פאַרבינדונגען.

דער רעדנער האָט געהאַט נאָר לויב־ווערטער און אָפּשאַצונגען לגבי דעם וואָס ער האָט ביי אונדז געטון, דערקלערנדיק אז די אָרגאַניזאציע רונט און רעאליזירונג פון הילף־פּראָגראַם ביי אונדז איז אַוועקגעהאַפּט.

במשך זיין באַזוך אין לאנד, איז מר שמואל האבער און די אנדערע מיטגלידער פון דער דעלעגאציע, באַגלייט פון רב הכולל ד"ר דוד משה רוזן שלי"ס, אויפגענומען געוואָרן פון פּראָפּ. דומיסטו דגנאָר, פרעזידענט פון רעלי־גיע־פאַרמאָרמאנט, מיט וועלכע זיי האָבן גע'האַט אַרציקע אומטערעדונגן.

נענטעבן א מסיבה לכבוד די געסט, די פרוי און מר שמואל האבער זענען געווען איינגעלאדנט פון דעם אמבאסאדאר פון די פאַראייניקטע שטאַטן אין בוקארעשט, ה' הארי ג. באַרנס און פון אמבאסאדאר פון מדינת ישראל, מר יוחנן כהן.

בער

צוויי אלטע יידישע ביכער

(בייטראָגן צו דער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראטור אין רומעניע)

די לעצטע פראצע, אין די קלאמערן, איז אין העברעאישן טעקסט נישטא.
לייגענדיק דאס בוך קען מען זען אז דער מחבר האט גוט באהערשט ביידע שפראכן, אדער נאר ווען ער האט געשריבן באזונדער יעדן טעקסט ווען ער האט געשריבן העברעאיש, דאס הייסט ווען ער האט איבערגעזעצט די תלמודישע ווערט' לער און לעגענדעס פון אראמעאיש אין העברעאיש, אז עס א פליסיק שוין העברעאיש, אוי אוי אויך מיטן יידישן לשון, ווען ער שרייבט זיינע געדאנקען אויף יידיש, איז עס א שוין פליסיק פאלקס-יידיש, נאך ווען ער וויל איבער' זעצן ווארט'ווערטלעך פונעם העברעאישן, איז דאס שוין מיינסטנס מיט יידישעפרישע פאר' טייטשונגען, וואס מ'קען היינט שווער פאר' שטיין.

אויפן ער' בלאט ווערט געזאגט אז דער מחבר האט שוין פארטייט אנגעשריבן צוויי ספרים (זיי) השמש און חלון אורה) און מען האט זיי בקרוב דרוקן. אויך צום פון מונעם ספר, וואו מ'זענען אנגעגעבן אויף דריי זייטן די געזעצט פון די וואס האבן זיך באקרייט און אריינגעטריט דאס אויסגעבען פון בודא, אויסגעגעבן די מאלדע' ווישע שטעטלעך נאכן אלף-בית, זאגט ער אויך אז אנדערע ספר וואס ער וועט בקרוב דרוקן.



דאס צווייטע בוך וועגן וועלכן איך וועל זיך דאס מאל שטעלן איז א בריוו צום אידישן פאלק פון ארץ קייס, רעדאקטאר פון בלאט, אידישע צוקונפט' אין בוקאעסט.

נתן מארק אין זיין דערמאנט בוך, פארציילט בענדענדיק אויף זייט 81 א בריוו צו "דאס גלות" פון אויף קייס, שרייבט דארט: "דאזיקע ברא' שור טראגט דעם נומער 2, איז עס, הייסט עס, א מין ביבליאטעק, ארונטענדיק אבער דאס קינד ביים נאמען איז עס א "לעגאטאנער" אופן פון פארשידענע געבראכט אים דעם צייטאט, כדי אנצווייזן אז די בראשור, וועגן וועלכער איר שרייבט, איז, טראגט דעם נומער 1, וואס איז דערשיינט אין יאר 1924, פאלמאט 23/1 צמ. 48 זייטן און 4 זייטן מיט רעדאקטאר אויף קייס, היילע.

פון דער הקדמה ווערט מען געוואר אז איינציג לער האט געזאגט זיין אס דער בריוו צו ארץ נגס א ליבן פריינד, "ישראל", וואס, איז ביי אונדז ערצויגן געווארן אויף דער טויט פון דער "אידישער רעליגיאן" און אוועקפארנדיק אלס קליינער יינגל פון דער היים אין אזא ווייטער געגנט, ווי די נאצילענע מדינה, און דאך האט ער נישט פארענטן דאס וואס אונדזערע עלטערן איז אזוי טייער געווען, און פאר וואס מען האט זיך ביי אונדז שטענדיק מקריב געווען פאר דער אידישער רעליגיאן, און עס און דין בריוו וואו די פרענטע מיר, מיט די ווערטער: פריינד, ווי קומט דאס וואס ביסט פליצט אנסעיינעט גע' ווארד זיין איך וועל האט דאך גאט געבענטשט מיט א מחנה, א טאלאנצ פון רעדן, פון שרייבן, און אצינד איז זיך עפעס א שעת הכושר פון רעדן, פון פון, וועגן דאס יידישע פאלק פון זיין שלאח...

אויז איז ארויסגערופן געווארן דער בריוו, גישט נאך צו איינעם ישראל, נאך צום גאנצן פאלק ישראל, 35 זייטן, דערנאך קומט נאך. ווארט איבער דער יידישער קעגנער אין בוקאעסט, איז וועלכן ס'ווערט געווענען שירים שבחתי אויפן אדרעס פונעם ראש הקהל און די איבעריקע קהילה-עסקנים, מכתמה א וי האט זיך עס געלוינט, אנדערש וואלט דאך מכתמה גישט געקאנט דערשיינען זיך פארשור...

דאס איינציג באקריינט זיך מיט, טאלאנצ פון א שרייבער און דערנאך, מ'זעט דעם מחבר אין דעם געבראכטן צייטאט (נאך די אטאטאראפיע האבן מיר געענדערט), דאס האט אלע זיבן חזקו און איז באקאנטערטייט פאר ארץ קייס, וועגן וועלכן מיר האבן שוין געשריבן, ווען מיר האבן געשריבן וועגן, די אידישע צוקונפט' אבער למען האמה, מיר אויך אונטערשריבן אז אט די בראשור אין שוין גישט דאס יידיש' מערישע לשון פון זיין "יידישער צוקונפט", דער "בריוו צום יידישן פאלק" איז געשריבן אין א ריינעם יידיש, דאס לשון איז דאס מאל כמעט א ליטעראריש לשון, וואס מיר האבן גישט גע' פונעם ביז איצט ביי ארץ קייס, אסער איז עס צו פארדאנקען דעם פאלק, וואס די בראשור איז עס געדרוקט געווארן אין דער דרוקעריי "האגניק עס בירנבוים" פון דער בוקאווינע?

פארענענדיק די סעריע ארטיקלען וועגן יידיש' ש'ע ביכער, וואס זענען דערשינען אין רומעניע און דאך זענען זיי נישט פארציילט געווארן אין נתן מארקס בוך "יידיש ליטעראטור אין רומעניע", וועל איך זיך דאס מאל אפגעבן מיטן "ספר 'מדות חכמים' און א בריוו צום איינציג ש'ע פאלק".

"מדות חכמים" איז א צווייטפראכטיק בוך (העב' רעאיש און יידיש) וואס שפעטן טענין, רב אין בארלאד, געדרוקט ביי אברהם קרימפאן אין מארמאראש-סיגעט אין יאר תרס"ט (1909). פאר' מאט 22.5/14.5 צ"מ 138 זייטן.

דאס ספר אנטהאלט ווערטלעך און לעגענדעס פון תלמוד און מדרש, יעדע זייט איז געטיילט אין צווייטע, אין דער אויבערשטער העלפט איז דער העברעאישער טעקסט און אין דער אונטערשטער העלפט פון דער זייט איז די יידישע איבערזעצונג.

דאס ספר איז איינגעטיילט אין צען חלקים, אין וועלכע ס'זענען צווייטפראכטיק ווערטלעך וועגן ווער, דרך ארץ, מענטשן ליבע, רחמנות וכדומה, אבער יעדעס ווערטל, יעדע לעגענדע איז באגלייט מיט א מוסר'ווארט פונעם מחבר, פארשייטע זיך אין יידיש און אין דעם מחבר' מוסר'ווארטלעך מער באריכות ווי אין העברעאישן טעקסט. אויך די הקדמה אין יידיש איז מער באריכות ווי די העברעאישע, איך וועל צייטן למשל (אלע צייטאטן זענען מיט אונדזער ארטא' גראפיע):

"דאס ספר קען הייסן א גרויס ליטעראריש תלמודיש ווערק, מיר קאנען אויך זייער פיל שטאלן זיין אויף דעם, אז מיר האבן געזאגט אזעלכע געלערנט, וואס האבן אזא מענטשהייט באזיגט, דער עיקר איז אבער אז מיר זען פון זיי געבען מאראל, ווי מען זאל זיך פירן, וואס פאר האבן איז דאס איבערזעצט אויף פאלקס' שפראכע, אויס אז יעדער איינציגער זאל דאס פארשטיין און זאל אלע לעזן, זאגאר פרייער און מעדן, זאלן לערנען אונדזערע חכמים לערע און זאלן זיך מאראל געבען, ווי מען דארף זיך פירן, און דאמיט וועל איך זיין פון כה את הרבים (איר ווערדע פיל מענטשן צו גוטס ברענגען)". (זייט 2).

איך האב בכיון געברענגט אס דעם צייטאט, כדי מ'זאל קענען זען וויאזוי דאס העברעאישע "המורה את הרבים" איז איבערזעצט געווארן אין אלעב לבנות מיט יידישעפרישע ווערטער, דאס איז אין ספר א געוויינטלעכע מעטאדע, אויך די הוספות פונעם מחבר, דער מוסר'ווארטלעך, איז תמיד געגעבן אין קאנטיקע קלאמערן, וואס זיך נען אין יידיש מער אויפגעטייטשט ווי אין העב' ברעאישן.

"די אנטשענדיקע מענטשן ציען זיך צוריק פון צו כאפן פונעם לחם הפנים (דאס הייליקע ברויט), כאטש ס'איז א מצוה, ס'האט איינער אין מאל געקאפט זיין מיל און זיין הכשר מיל, האט מען אים גערופן "כאפער" ביז זיין טויט (דאס איז זייער א וויכטיקער פארלאז אז אפילו וועגן א מצוה זאל מען נישט האבן א שלעכטן כאראקטער, די מצוה פארלאנגט נישט מען זאל וועגן איר שלעכטע זיטן אויסניצן)". (זייט 32).

השמשות, צו סוף זומער, ווען די בלעטער האבן אנגעהויבן זיך צו פארנעמען און די וויילע גענצן האבן זיך אנגעהויבן גרייטן צו פליען איז די וואונדערלעכע, ער איז געשטארבן נישט איז זיין בעט, גישט נעבן דער ניי'מאשיין, נאך אויף דער גאט, אויפן וועג צו זיין היים, קומענדיק פון דער שיל, וואו ער האט נישט געפילט נישטאמאל איין פאג נישט, נישט איז דער פרי, נישט איז אונטען, אירער ער האט זיך געלאזט אהיים גיין, האט ער געשטעלט מיט אונדזערע מחפליים, וועגן דעם און וועגן יענעם, ער האט לאנדען געמאכט שמואל, זיין לאנגע שיק פריינט.

אויפן וועג האט ער דערפילט אז ס'איז נישט גוט, דאס הארץ האט א ס אנגעהויבן שלאגן האטמייך און דערנאך האט זיך עס גענצלעך אפ' געשטעלט.

ער איז געשטארבן שטיל און שוין, אזוי ווי ער האט געלעבט, אזוי האבן די יידן פון שטעט קאממענטירט דעם פון פון פון דעם שניידער פון פריערשע מלבושים, די זעלבע מיינונג האבן געהאט אויך די קוים זיינע, וועלכע האבן זיך צו אפגעקוקט זיצנדיק אויף דער לאנגער באנק פון די נישט געוואונדענע ברעטער.

דער, וועגן לעבן, וועגן דעם וואס טייטשט גע' שרייבן אין די הייליקע ספרים... ס'איז באמת געווען איבעראשנדיק ווי גוט ס'האט זיך איינציג פארשטאנען דער מייסטער מיט זיינע קוים און נישט נאך אין שייכות פון די, לאמיר זאגן, עס קיט, ווייל אחוץ די חילוקים ווען דער סביבה און זייער באשעפטיקונג און דאס איבעריקע, האט זיי דעווענטערט די זעלבע פשוטע, גע' רעכטע און ערלעכע אויפפאסונג וועגן לעבן, וועגן מענטשן, וועגן די באציאונגען צווישן זיי, זיי האבן זיך געקאנט און זיך איינפארשטא' נען נישט נאך דא, אין דער ארעמער ווערטל שטוב פון דער שטיינערנער בריק, זיי האבן זיך געקאנט פון זי לאנגטיקע יונגטייל, ווען זיי האבן געליטן צוזאמען און דער שטונגעניש פונעם רעגיימנטס-פערזענלעך און דערנאך איז זי טראנשיען פון דער ערשטער וועלט-מלחמה, מיט אייניקע פון זיי איז ער געווען פון דער זעלבער ערשטער און דער מייסטער האט שוין נישט אויפגעהערט צו דערציילן, זיך צו דער' מאנען און ווידעראמאל צו דערציילן די זעלבע פעיאורן וואס יעדער האט זי שוין גוט געקאנט, אבער דאס האט נישט גענימערט מיט גארנישט דעם איינמערט און דאס פארעניגן פון די פריערס, נישט אזוי די געשעעניש גופא, ווי דעם אופן וויאזוי דער מייסטער האט עס דער' ציילט.

און נישט נאך די אמאליקע לייזן פון דער מלחמה האט גורם געווען אז זיי זאלן זיך פון דערנענטערט, נאך אויך די איצטיקע פון דעם שייטערמאנער, למשל, וועלכער האט זיך אלע גלייך געדרוקט, זיי, פונעם, אפט מאל אים, ערד און אן אקערמכשירים, גענוי ווי אים, דעם ארעמעם סאנדיניק אן ארבעט, פאר זיי, אין די פריערס, האט זיך פריי געשלאגן אין מויער און אומחומותדיק האט מען זיך צוגענומען די בחמה פון דער שטאל; אים, בערלעך, האט דער שייטערמאנער געשטעלט סעקוועסטער אויפן שפאנער און אויב ער האט נישט גענומען די אונדזער ווערטליקע זאך, האט ער אים צוגענוי מען אויך דעם ווינטערמאנעס.

זיין גאנץ לעבן האט כער געארבעט אליין, ארויסגעהאלפן בילדן פון דער נאך און זיינע צען פינגער, איז יא פון א געשעעניש, ווען ער האט געהאט מערער, ארבעט ווי געוויינטלעך, האט ער זיך גענוצט אן ארויסהילף, דעמאלס האט ער זיך גענומען א לערנינג פונעם דאך, א פלימטיק פון א מחותן און איינעם פון זיינע אלטע קוים, א גוטער פריינט, דאס יינגל איז גיך געווארן היימיש, ס'וואלט נאך אונדזערשט געקאנט זיין, ווען דאס גאנצע לעבן פון דער משפחה האט זיך פונאנדערגעוואלט דא, צווישן די פרי וועט פון דער ווערטלעך, וועלכע איז דעמאלס געווען גלייכטיק אויך די קיין איז דאס עס-זייערע א שטאל-ציימער, א גע' איז יינגל, האט ער זיך שוועל אויסגעלענט פון בערלעך נישט נאך די שניידערישע מלאכה - וויפל ס'האט געקאנט בערל גופא - נאך אויך דאס לשון, די ווייז און דעם אופן פון אויס' דרייזן זיך...

אזוי זענען פארבער די חדשים און די יארן, פיל יארן פון אומגעשעעניש און זייער ווייניק פון גוטע געשעעניש... מיט די צען פינגער און מיט דער נאך האט בערל דער שניידער זיך פארדינט דאס שווארצע שטיקל ברויט אויף די וואכענט און ווייטע חלה אויף שבת, נאך אין די יארן פון גוטע געשעעניש, פון דעם אויפגעוואקסן צוויי יונדער, צוויי בחרים, פון וועלכע איינער איז אומגעקומען אין צוואנציגסטע-באטאליאן, בעת דער צווייטער וועלט-מלחמה, אויך די קוים זיינע וואס פלעגן זיך אויף פארמאגן ווערטלעך באנק, זענען שטענדיק געווארן: מיל פון זיי זענען אומגע' קומען איז די גרויאמטע יארן פון דער מלחמה, אונדזערע זענען פארדארבן געווארן פונעם לע' בנס'וועג, ס'האבן זיך געבייט די צייטן און מיט זייער לעבנס-שיינער פון די מענטשן, אויך איז דער ווערטלעך פון בערל דעם שניידער האבן די איבערדענדערונגען זיך אנגעזען, בע' ערע געדאמט, זענען געהערט געווארן: ווייל דעמאלט ווען ס'איז נישט פארדעקט געווארן פונעם געווייט פון דער ניי'מאשיין האט זיך גע' הערט דאס קול פונעם דאזיג'הילכער וואס האט איבערגעגעבן מוזיק, אים דער הילכער איז בלי ספע, געווען דאס פונעמער צו דער ברייטער וועלט וואס האט זיך געעפנט פאר בערלעך, אין די לעצטע יארן פון זיין לעבן.

ער איז פארשוינען פון צווישן די לעבעריקע, גענוי אזוי ווי ער פאגט געלעבט: פשוט, באטיי' דא, אן דעם אז ער זאל ציטן די אויפגעקומע' קייט אויף זיך, ער איז געשטארבן אין א ביי'

איר האט אפשר געקאנט בערלעך? ניי, איר האט נישט געהאט פון וואו, איך שטעל מיר פאר אז מיינ פראגע איז אן איבעריקע, אין דער הייט ראכטיק פונעם שטעטל איז זיין ארט געווען מער ווי באטיי'ט, ער האט (געהאט נאך) באטיי'ט פון זיין מלאכה און פון דער סביבה אין וועלכע בערל האט געלעבט, זיין גאנץ לעבן האט כערל גענייט פויערטיקע מלבושים, ברייטע חזיון פון א דיקן דויערהאפטיקן געוועב, פון צייט צו צייט א סומאן פון וואל-שטאף, א ברייטער, וואס מ'קען אנטון איבערן קאזשטאק, אזוי אז דער פויער זאל זיין פוהרטיק פון די שטורע'ווינטן און די פרענט, א'ך ביז כלל נישט זיכער אויב איז זיין פופציג' עיקרע טעטיקייט האט ער גע' האט די געלעגנהייט אפצונויטן אין איינציגן שטאט'ישן אנצוג, אס די דאזיקע מלבושים, שוין אפגעווער פון די לעגענאנטע אפציריעטע מוה' דירן, וועטן געווען אויסשליסלעך געוועווינט פאר די רוקס'שניידער, וואס האבן געהאט גרוי' סע הערשט'יכער אין צענטער פון דער שטאט מיט וויסרטיקע פון מאנעקענט, ער, בערל, איז געווען דער שניידער פון די פויערטיק, ביינע, פון זיי, ווייל אין שטעטל זענען נאך געווען שטעלעכע ווען ער אבער איז יענער צייט, וויפל סומאנטע האט זיך עס נאך אויפגענייט א פויער' איך ווייט נישט וויאזוי עס האט זיך אלץ גע' מאכט, אבער א מאל האט דער סומאן איבער' געלעבט דעם בעל-בית, דערנאך האט אים אן גענוי דער יווש, אזוי אז אין איין "סעזאן" - אזוי פלעגט זיך אויסדריקן בערל וועגן דעם צייטפאשניש פון פאר די הארעטטיקע יום טובים ביז נאך חנוכה - האט ער געקאנט אויפגייען בסדרה'ל צוויי'דיי סומאנטס... דאס איז געווען אין די גוטע יארן, ווען ס'איז נישט געווען קיינע סוקעניש, ווייל גענוי ווי דאס לעבן פון זיינע מייסטערס, איז די עקזיסטענץ פון בערלעך גע' ווען שטורענ' אפהענגיק - א פליצטענע עס זאל נישט אויסווען - פון די פארפירן פון דער נאך סור, איז א יאך פון א גוטער גערעטעניש, מיט גענוג און אומגעקייט צו דער צייט, האט גע' הייסן אויך פאר בערלעך א שטיקל ברויט אויף יעדן טאג און א צייט-ווייזל אויף שבת, אבער אין א יאך פון אומגעשעעניש...

צומאל פלעג זיך פאסירן אז זיך זאל איבער' רעטען די שוועל פון זיין ווערטסטוב - וואס איז געווען אויך דאס עס ציימער, דאס שלאף-ציימער און די קיין - א שטעמל, די פרוי פון א בעל' עגלה, פון א ווסטער אדער גאר פון א אפגע' קומענעם קליינעם סומאן:

— שבת נאך שבועות ווערט מיינ יינגל, זאל לעבן, בר'מחזה און איך האב א גאנצע ווייטער צונויפגאמלט א ליט מיט א ליט זיך אויך דאס אים מאכן א יינעם אנצוג, ביז איצט האט ער אלץ געשראגן נאך אלטע איבערגעהאכטע מ' בושם, וואס זענען איבערגעבליבן אין די ער' מערע, און דערלאנגט אים א פעקל מיט קנאפט דריי מעטער שטאף, בעטנדיק אים ברוחמים: "אבער איך בעט אייך, ר' בערל, איר זאלט אייך אפגעבן אנטעטעס, ס'זאל אויס א שיינער אנצוג..."

— אויב איר ווילט א שיינעם אנצוג, דארפט איר זיין צו בערמאן א צו לעבעלעך, זיי זענען די רוקס'שניידער... אזוי פלעגט ער געשטענען בערל און יעדעס מאל האט זיך באוויזן אויף זיין געזיכט אן אויפגייער שטייכל, וועטען האט ער געמיינט מיט זיין שטיילער אויפגייער: דעם קונה, וואס ווארט פון אים מער ווי ער איז אומשטאנד זיך גופא צו נאך דעם לעבן, וואס האט אזוי איינגעפירט די זאכן ווי זיי זענען?

מיט זיינע געוויינטלעכע קוים איז געווען פיל איינפאכע, מיט זיי האט ער זיך געפילט היימי' שער, גענוי ווי זיי פלעגן זיך פילן אין זיין ווערט-שטוב, אויך דער הארטער באנק, פון אומגעהוילעוועטע ברעטער, אבער דויערהאפטי' קע, זאלן אלטע, זיי האבן זיך נישט געטיילט נישט געקומען מיט דער נאך, זיי האבן געהאט א צייט איז געווען אויסצואווארטן ביז די אר' בטט וועט אויסגעפארטיקט ווערן, זענען געק' מען צו דער באשטימטער צייט, האבן זיך נישט געבייטע ווען בערל האט זיך גענומען אז ער האט זיך צו ערניין, א קליינעקייט וואס האט געווערע צוויידייט שעה, פלעגן נאך גיין ארץ מארק פארקויפן א הון אדער צו קויפן פארעם, דערנאך זענען זיי צוריק געקומען און האבן זיך באזעצט אויף דער הארטער באנק נעבן דער ניי'מאשיין, און אומוואונדערט פון מיט, האט זיך מא' שוין געשטעפט אן אויפדער, פון צייט צו צייט האט דער מייסטער אנגעפירט מיט זיינע ציין דעם פאדעס, האט געבייט די ריכטיג פון דער נאך, און אזוי האט זיך זעלבער צייט האט ער גע' גענוצט דעם שטעמל מיט די וואס זענען געווען אויף דער באנק, וועגן דער צייט, וועגן די קיינ'

וויקטאר רוסו

וואָלף טאמבור

